

TAM ZAMANINDA TEDARİK SÖZLEŞMESİ VE BENZER SÖZLEŞMELERLE KARŞILAŞTIRILMASI*

(Just in Time Supply Contract and Comparison with Similar Contracts)

Dr. Yakup KORKMAZ

ÖZET

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, tam zamanında üretim sisteminden ortaya çıkmış bir sözleşme türüdür. Bu üretim sistemi, ilk defa 1970’li yıllarda Japonya’da, Toyota otomotiv fabrikasında uygulanmıştır. Yoğun rekabetin yaşandığı günümüzde bir çıkış yolu olarak görülen bu üretim sistemi 2000’li yıllardan itibaren de ülkemizde uygulanmaya başlanılmıştır. Tam zamanında tedarik sözleşmesi, modern ekonominin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yaklaşık 45 yıllık çok yeni bir sözleşme türüdür. Bu yüzden henüz hukuk sistemlerinde düzenleme alanı bulmamıştır. Taraflar sözleşme özgürlüğü ilkesi gereğince bu tür bir sözleşmeyi yapabilirler. Tam zamanında tedarik sözleşmesi, isimsiz sözleşmelere dâhildir. Bu sözleşme, kanunda düzenlenen veya düzenlenmeyen bazı sözleşmelerin unsurlarını içermektedir. Tam zamanında tedarik sözleşmesi, borç doğurucu, rızai, iki tarafa borç yükleyen, sürekli borç ilişkisi doğuran, bir çerçeve sözleşmedir. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde tedarikçi, ana üreticiden bağımsız bir işletmecidir.

Anahtar kelimeler: Sözleşme, tedarik sözleşmesi, tam zamanında üretim, benzer sözleşmeler, karşılaştırma.

Abstract

Just in time supply contract is a contract type that emerged from the JIT. This production system first time has been applied in Toyota automotive company in Japan. This production system has been using in Turkey as a way out of struggling intense competition since 2000s. Just in time supply contract, has emerged as a result of the modern economy. Just in time supply contract that is a new type of contract approximately has been using for 45 years. Therefore, this contract didn't issue yet in the legal system. The Parties might make such a contract in accordance with the principle of freedom of contract. Just in time supply contract is a type of an innominate contract. This contract contains some components

* Bu çalışma “*Tam Zamanında Tedarik Sözleşmesi*” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

of contracts that are regulated legally or illegally. Just in time supply contract is a framework contract that are consensual, synallagmatic, continuing obligation. Supplier in the Just in time supply contracts is an independent operator of the main producers.

Keywords: Contract, supply contract, just in time production, similar contracts, comparison

GİRİŞ

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, tam zamanında üretim sisteminde ana üretici (son üretici) ile ona parça tedarik eden tedarikçi arasında yapılan bir sözleşmedir. Tam zamanında üretim kavramı, bir üretim sistemi olarak, Japonya'da, ilk defa gemi sanayisinde kullanılmaya başlanmış, daha sonra sanayinin diğer alanlarına da yayılmıştır. Bu sistem 1970'li yıllarda Japonya'da Toyota şirketinde¹ uygulanmış, daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da, son yıllarda da ülkemizde uygulanmaya başlanmıştır. Yeni bir üretim şekli olan tam zamanında üretim sistemi²; verimliliği artırması, sürekli iyileştirme metodunu benimsemesi ve israfı önlemesi açısından, küresel dünyada rekabetin yoğun olarak yaşandığı yüzyılımızda genel kabul görmüştür.

Tam zamanında üretim³, doktrinde hâkim görüşe göre, “*gerekli parçaları, gerekli*

¹ Toyota Motor Fabrikası Başkanı Taiichi Ohno tarafından geliştirilip uygulanmaya başlanılmıştır. **Acar**, Nesime: Tam Zamanında Üretim, 6. Basım, Ankara 2003, s. 9.

² Geniş bilgi için bkz. **Cheng**, T.C. Edwin/**Podolsky**, Susan: Just-in-Time Manufacturing – An Introduction, Second Edition, London, 1996; **Syska**, Andreas: Produktionsmanagement, Das A – Z wichtiger Methoden und Konzepte für die Produktion von heute, Gabler 2006; **Hay**, Edward J.: Tam Zamanında Yönetim, Yeni Üretim Temellerinin Uygulanması, (Yay. Haz.: Mustafa Türkmenoğlu), İstanbul 2000; **Dönmez**, Hüseyin: Tam Zamanında Üretim (JIT), Üretim ve Hizmet Süreçlerinin Yönetimi, Editör, Erkan Bayraktar, İstanbul 2007; **Jacobs**, F. Robert/**Chase**, Richard B./**Aquilano**, Nicholas J.: Operations and Supply Management, Twelfth Edition, New York 2009; **Monks**, Joseph G.: Operations Management, Second Edition, New York, 1996; **Şahin**, Mehmet: Genel İşletme, Editör Güneş N. Berberoğlu, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, Eskişehir 2001; **Yamak**, Oygur: Üretim Yönetimi, 3. Baskı, İstanbul 2001.

³ Tam zamanında üretim ile ilgili olarak doktrinde tam bir kavram birliği yoktur. Doktrinde tam zamanında üretim için birbirinden çok değişik ve çeşitli anlamlara gelen kavramlar, deyimler ve ifadeler kullanılmaktadır. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, sözkonusu kavram, deyim veya ifadelerden her biri kendi açısından, bu üretim tarzının belli bir özelliğini öne çıkarmaktadır. Bu durum ışığın kristal prizmaya vurmasından sonra diğer taraftan değişik renk ve tonlarda çıkmasına benzetilebilir. Değişik özellikleri dikkate alan yazarlar da, bahsedilen özelliği en iyi ifade eden kavramı tercih etmektedirler. Doktrinde tam zamanında üretim sistemini ifade amacıyla, “*Just in Time*”, “*Sfır Envanter*”, “*Stoksuz Üretim*”, “*Japon Üretim Sistemi*”, “*Toyota Üretim Sistemi*”, “*Ohno Sistemi*”, “*Yalın Üretim*” veya “*Kanban Sistemi*” gibi kavramlar kullanılmaktadır. (Bkz. **Feyyat**, Canan: Toyotizm Üzerine, Taiichi Ohno, Toyota Ruhu, Çev. Canan Feyyat, İkinci Baskı, İstanbul 1998, s. 17s. 17; **Acar**, s. 10; **Acar**, Durmuş/**Ömürbek**, Nuri/**Eroğlu**, A. Hüseyin: Tam Zamanında Üretim Sisteminin Tekstil Sektöründeki Uygulama Boyutları, CÜİİBFD, Y. 2006, C. 7, S. 1, s. 22; **Çelikçapa**, Feray Omdan: Üretim Yönetimi ve Teknikleri, Bursa 2000, s. 239 vd.).

miktarda, gerekli olduğu yerde ve zamanda, doğru kalitede üretmek”tir⁴. Buna karşılık başka bir görüş, sistemin tanımını biraz daha genişletmiştir. Buna göre tam zamanında üretim, “stok birikimini önleyerek, taşıma uzaklıklarını azaltarak, iskartaları ve kusurlu üretimleri en aza indirerek, kıt yerlerin maksimum kullanımını sağlayarak ve benzeri iyileştirmeleri yaparak, alımlardan üretime, üretimden dağıtıma ve tüketicilere kadar, tüm iş akışının kesintisiz, ard arda, ne erken ne de geç, tam zamanında olmasını sağlamayı sürdürme çabasıdır”⁵. Bize göre tam zamanında üretim; “hammadde, yarı mamül ve mamül stoklarını en aza indirmeyi, israfı ortadan kaldırmayı, üretimi dengelemeyi, üretim sürecini sürekli olarak basitleştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlayan, gerekli parçaları, gerektiği kadar, gerekli yer ve zamanda, doğru kalitede üreten, müşteri odaklı bir sistem” olarak tanımlanabilir.

Tam zamanında üretim sistemi tekrar eden üretim sanayisinin verimliliğinin artırılmasında etkilidir. Bu sebeple, daha çok otomotiv, bilgisayar ve elektronik ürünlerin üretilmesinde uygulanmaktadır⁶.

Tam zamanında üretim sisteminde diğer üretim sistemlerinden farklı olarak sık ve küçük miktarlarda teslimatın yapılması ve kalite kontrol ile parça giriş kontrolünün genellikle tedarikçiye kaydırılması gibi özellikler, ana üretici ile ona parça sağlayan tedarikçi arasında özel bir ilişki kurulmasını gerektirmiştir. Bu üretim sisteminin uygulanması ile ortaya yeni bir sözleşme türü çıkmıştır. Doktrinde daha çok “Just-in-Time Sözleşmesi” olarak isimlendirilen bu sözleşme çalışmada “Tam Zamanında Tedarik Sözleşmesi” olarak ifade edilmiştir⁷.

⁴ **Wang**, Hunglin/ **Wang**, Hsu-Pin (Ben): Decomposition and Optimal Design of Kanban Systems, Just-in-Time Manufacturing Systems – Operational Planning and Control Issues, Edited by Ahmet Şatır, New York 1991, s. 165; **Nagel**, Bernhard: Der Lieferant On Line – Unternehmensrechtliche Probleme der Just – in – Time – Produktion am Beispiel der Automobilindustrie, DB, 1988, Heft 45, s. 2291 (Nagel, Lieferant); **Wildemann**, Horst: Just – in – Time in F&E, Leitfaden zu Just – in – Time in Forschung, Entwicklung und Konstruktion, 15. Aufl., München 2008, s. 29; **Potinecke**, Herald Werner: Produkthaftung bei Just – in – Time – Systemen, Tübingen 1999, s. 7; **Rosenbaum**, Bernd/**Schramm**, Klaus: Einführung eines kundenorientierten Produktionsverfahrens bei einem mittelständischen Heizungsarmaturenhersteller mit Hilfe von Kanban, Iserlohn 1998, s. 6; **Parlıtı**, Nurettin/**Aydoğan**, Enver/**Koçak**, Aydın: Üretim Yönetimi, Ankara 2007, s. 169; **Acar**, s. 10; **Çelikçapa**, s. 240; **Orbak**, A. Yurdun/**Bilgin**, Suzan: Kanban Sisteminin Bir Uygulama Örneği, V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 25 – 27 Kasım 2005, (<http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/pdf/uas/M01041.pdf>) (12.03.2009), s. 289; **Firuzan**, Ali Rıza/**Firuzan**, Esin: Tam Zamanında Üretim Sisteminin Uygulama Düzeylerinin Analizi, DEÜİİBFD, Y. 2000, C. 15, S. 1, s. 151; **Yükçü**, Süleyman: JIT Üretim Sisteminin Maliyet Muhasebesi Uygulamalarına Etkisi, s. 1 (http://www.suleymanyukcu.com/akademik_eserler/ulusal_makale_31.pdf) (10.04.2009), s. 2 (Yükçü, Maliyet Muhasebesi).

⁵ **Şahin**, Mehmet/**Eren**, Gülten: İşletmelerde Sıfır Stokla Çalışma Sistemi (JIT), AÜAÖFD, Y. 1994, C. 2, S. 1, s. 43.

⁶ **Nagel**, Lieferant, s. 2291; **Wildemann**, Horst: Das Just-In-Time-Konzept-Produktion und Zulieferung auf Abruf, 2. Auflage, München 1990, s. 240; **Potinecke**, s. 6.

⁷ Bu sözleşme Türk Hukukunda ilk defa Korkmaz tarafından incelenmiştir. Yazar sözleşmeyi “tam

Tam zamanında üretim sisteminden ortaya çıkan bir sözleşme olan tam zamanında tedarik sözleşmesi, krize çare olarak kabul edilmiş modern bir sözleşme türüdür. Tam zamanında üretim sistemi yeni bir üretim tarzı olduğundan, tam zamanında tedarik sözleşmesi de uygulama yönünden yeni bir sözleşme türüdür.

I. Tam Zamanında Tedarik Sözleşmesi

Tam zamanında tedarik sözleşmesi yaklaşık 45 yıllık bir geçmişe sahip olduğu için, henüz hukuk sistemlerinde düzenleme konusu yapılmamıştır. Ancak, taraflar sözleşme özgürlüğü, özellikle de sözleşmenin muhtevasını belirleme özgürlüğü ilkesi gereğince böyle bir sözleşmeyi yapabilmektedirler.

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, çok değişik türde iş için, farklı şekillerde yapılmaktadır. Bu sebeple de sözkonusu sözleşmenin tüm yönlerini kapsayacak bir tanım yapılamayacağı konusunda doktrinde görüş birliği vardır⁸. Bu düşünce sebebiyle doktrinde şimdiye kadar hiçbir yazar, tam zamanında tedarik sözleşmesinin tanımını yapmamıştır. Gerçekten de, yazarlar eserlerinde, genellikle tam zamanında üretimin (just-in-time) ne olduğunu açıklamakta ve sonrasında hemen sözleşmenin hukukî niteliği ile ilgili bilgi vermektedirler⁹. Bahsi geçen sözleşme hakkında “*etrafını cami ayyarını mani*” bir tanım yapmak son derece zordur. Anılan sebepler de göz önünde bulundurularak bir tanım yapılması gerekirse, “*tam zamanında tedarik sözleşmesi, bir tarafın (tedarikçinin), sözleşmenin diğer tarafı için bir şey sağlamayı (bir eser meydana getirmeyi veya satmayı), diğer tarafın ise (ana üreticinin), kendisine parça tedarik eden tarafa bir ücret ödemeyi borçlandığı; taraflar arasında sürekli borç ilişkisi doğuran, tam iki tarafa borç yükleyen, yoğun bir güven ve işbirliği içeren, karma, uzun süreli bir çerçeve sözleşmedir.*”

A. Unsurları

1. Sürekli Borç İlişkisi

Sürekli borç ilişkisi “*edimin yerine getirilmesi uzayıp giden zaman içinde tekrarlar-*

zamanında tedarik sözleşmesi” olarak isimlendirmiştir. Geniş bilgi için bkz. **Korkmaz**, Yakup: Tam Zamanında Tedarik Sözleşmesi, Ankara 2011, s. 44.

⁸ **Bernhard – Eckel**, Stefan: Der Just – in – Time – Vertrag, Baden – Baden 1997, s. 55; **Grunewald**, Barbara: Just – in – time – Geschäfte – Qualitätssicherungsvereinbarungen und Rücklast, NJW., 1995, Heft 28, s. 1777; **Potinecke**, s. 8.

⁹ Bu konu ile ilgili olarak bkz. **Martinek**, Michael: Moderne Vertragstypen, Bd. III, Computerverträge, Kreditkartenverträge sowie sonstige moderne Vertragstypen, München 1993, s. 296 vd. (Martinek, Bd. III); **Bremer**, Andreas: “Just-in-Time”-Leistungen und ihre vertragliche Absicherung, Norderstadt 2005, s. 21 vd.; **Steckler**, Brunhilde: Die rechtlichen Risiken der Just – in – time – Produktion, Stuttgart 1996, s. 11 vd.; **Müller**, Gerd: Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn Handelsgesetzbuch, Bd. II, (Hrsg. Detlev Joost/Lutz Strohn), § 377 HGB, 2. Aufl. München 2009, Rn. 75.

arak veya sürekli bir takım fiil ve hareketlere lüzum gösteriyorsa böyle bir edimi ihtiva eden borç ilişkisine, sürekli borç ilişkisi denir” şeklinde tarif edilmiştir¹⁰. Sürekli borç ilişkisi kavramı geleneksel olarak anî edimli borç ilişkilerini tamamlayıcı bir kavram olarak kullanılır. Borçlar hukukunda sözleşmeler genellikle anî edimli borç ilişkisi olarak düşünülmüştür.

Sürekli borç ilişkisinin sözkonusu olduğu durumlarda, sözleşmeye bu niteliğini veren aslı edim, sözleşme süresince sürekli hareketlerle veya belirli zaman aralıklarında tekrarlanan edimlerle yerine getirilir¹¹. Sözkonusu sözleşmelerde aslı edim yükümü ile zaman arasında sürekli bir ilişki vardır. Süreklilik, belirli veya belirli olmayan bir zamanı kapsar¹². Bu sebeple sözkonusu ilişkilerde aslı edim, sözleşme sona erinceye kadar ifa edilir¹³. Anî edimli borç ilişkilerinde edimin yerine getirilmesi, borcun sona ermesi anlamına gelmektedir. Sürekli borç ilişkilerinde ise, ilişki devam ettiği müddetçe, edim fiilinin ifa edilmesiyle amaç her an gerçekleşir. Bu sebeple, bir borç ilişkisinin sürekli borç ilişkisi olarak nitelendirilebilmesi için, edim sonucunun, başka bir deyişle alacaklının menfaatinin edimin yerine getirilmesi ile gerçekleşmesinin bir defada mı olduğu, yoksa zaman içinde bir süreyi mi kapsadığının tespit edilmesi gerekir¹⁴.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde, taraflar arasında uzun bir zaman dilimine yayılan sıkı ve güvene dayalı teslim ilişkisi ile bu yolla devam eden kapsamlı iş bağlantıları süreklilik arz eden bir ilişki olarak nitelendirilebilir¹⁵. Tam zamanında

¹⁰ **Tekinay**, Selahattin Sulhi/**Akman**, Sermet/**Burcuoğlu**, Halûk/**Alttop**, Atilla: Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 1993, s. 11. Benzer tanım ve açıklamalar için bkz. **Kramer**, Ernst A.: Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Basel 2009, s. 32; **Gauch**, Peter: System der Beendigung von Dauerverträgen, Freiburg 1968, s. 4 vd.; **Serozan**, Rona, Sözleşmeden Dönme, İstanbul 1975, s. 172. Sürekli borç ilişkisi kavramını ilk kez kullanan Alman hukukçu Otto von Gierke bu kavramı; “borcun muhtevasını, bir süreye yayılmış edim borcunun teşkil ettiği ilişkiler” olarak tanımlamıştır. Bkz. **von Gierke**, Otto: Dauernde Schuldverhältnisse, Jher. Jb. 1914, Bd. 64, s. 356 (**Seliçi**, Özer: Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul 1976, s. 4’den naklen). Seliçi ise eserinde; “asıl edim borçlarından biri “sürekli” olarak nitelendirilebiliyorsa, yer aldığı borç ilişkisini de “sürekli borç ilişkisi” olarak nitelendirmek mümkün olacaktır” ifadesine yer vermiştir (**Seliçi**, s. 6).

¹¹ **Gauch**, s. 4 vd.; **Larenz**, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts, Bd. I, Allgemeiner Teil, 14. Aufl. München 1987, s. 29; **Huguenin**, Claire: Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 2. Aufl., Zürich 2006, s. 13; **İşgüzar**, Hasan: Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989, s. 65.

¹² **Gauch**, s. 16 vd.; **Koller**, Alfred: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Bd. I, Bern 2006, s. 34 (Koller, Bd. I); **Huguenin**, s. 13.

¹³ **Gauch**, s. 4 vd., **Larenz**, s. 29; **Seliçi**, s. 8, **Eren**, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 12. Bası, İstanbul 2010, s. 196; **Serozan**, s. 169.

¹⁴ **Seliçi**, s. 6 – 7; **Oğuzman**, Kemal/**Öz**, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Bası, İstanbul 2009, s. 10.

¹⁵ Tam zamanında tedarik sözleşmesi genellikle bir yıl için kurulur (**Martinek**, Bd. III, s. 296; **Gebhardt**, Hans – Peter: Der Zuliefervertrag, München 1996, s.28). Nagel bu süreyi iki yıl olarak belirtmektedir (**Nagel**, s. 326). Bazen bu süre daha uzun olabilir. Doktrinde azamî sürenin ne

üretim yapmanın ekonomik amaçları sadece üretici ve tedarikçi arasındaki sürekli sözleşme ilişkisi çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Bu sebeple sözleşme tarafları arasında uzun süreli ve güvene dayalı bir işbirliği gelişir. Üreticinin talebi üzerine ifada bulunabilmek için, tedarikçinin sürekli hazır bulunmasının sağlanması, bu teslim ilişkisinin karakteristik özelliğidir. Üretimin hem üretici hem de tedarikçi nezdinde sorunsuz yürüebilmesi için, her iki taraf da üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmek mecburiyetindedir. Bu yükümlülükler kalite güvence, AR – GE ve sistemin sürekli geliştirilmesi ile ilgilidir. Yani bahsedilen yükümlülükler bir defaya mahsus olan ve geçici nitelikteki yükümlülükler değildir. Aksine bunlar, tarafların sözleşmenin yürürlük süresince kapsamlı bir şekilde ve sürekli olarak yerine getirmek mecburiyetinde oldukları yükümlülüklerdir¹⁶. Edimin sözleşme yoluyla borçlanılan kapsamının veya ifa edilen kapsamının sadece zaman faktörü yardımıyla belirlenebilmesi tam zamanında tedarik sözleşmesinin bir diğer karakteristik özelliğidir¹⁷.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinin, sürekli borç ilişkisinin yukarıda belirtilen özellikleri dikkate alındığında, sürekli borç ilişkisi niteliğini taşıyan bir sözleşme olduğu söylenebilir¹⁸. Tam zamanında tedarik sözleşmesi uzun süreli kurulan bir sözleşme olduğu için güven ve karşılıklı sadakat yükümlülüğü özel bir önem taşımaktadır¹⁹.

2. Çerçeve Sözleşme

Çerçeve sözleşme (Rahmenvertrag) kavramı kanunda tanımlanmamıştır²⁰. Bu-

kadar olacağı konusunda bir fikir birliği yoktur. Konuyla ilgili olarak Martinek ve Nagel, azamî sürenin beş yıl olabileceği görüşünü savunurken (**Martinek**, Bd. III, s. 296; **Nagel**, s. 326), Bernhard-Eckel "*Martinek tarafından tespit edilen azamî 5 yıllık süre yerinde bir tespit değildir. Bu süreden daha uzun olarak akdedilen sözleşmeler mevcuttur. Örneğin Opel ile Lear Seating arasında akdedilen sözleşmenin süresi 8 yıldır*" demektedir (**Bernhard-Eckel**, s. 60, dpn. 177). Bununla birlikte, tam zamanında tedarik sözleşmeleri otomobil sanayisinde özellikle bir sonraki model opsiyonlu olmak üzere bir modelin toplam ömrüne karşılık gelen bir süre için (günümüzde yaklaşık olarak 5 – 6 yıl) kurulur (**Nagel**, s. 326; **Bernhard – Eckel**, s. 61, dpn. 178).

¹⁶ **Bernhard – Eckel**, s. 71; **Bremer**, s. 21.

¹⁷ **Bremer**, s. 20 – 21.

¹⁸ **Zirkel**, Herbert: Das Verhältnis zwischen Zulieferer und Assembler eine Vertragsart sui generis?, NJW., Y. 1990, C. 6, s. 349; **Nagel**, Bernhard: Schuldrechtliche Probleme bei Just – in – Time – Lieferbeziehungen – dargestellt am Beispiel der Automobilindustrie, DB, 1991, Heft 6, s. 326; **Martinek**, s. 296; **Bernhard – Eckel**, s. 71; **von Sorge**, Christoph/**Knopf**, Dominik: Just in time, Seminar "Internet- und Unternehmensrecht", im Sommersemester 2002, s. 1 (http://www.ira.uka.de/~recht/deu/iir/sekr/2002ss/seminar_sester/1a_Just%20in%20Time.pdf) [24.01.2008]; s. 6; **Bremer**, s. 22; **Gebhardt**, s. 64 vd.

¹⁹ **Larenz**, s. 32.

²⁰ **Barlas**, Nami: Çerçeve Sözleşme Kavramı ve Çerçeve Sözleşmelerin Özellikleri, Prof. Dr. Erdoğan MOROĞLU'na 65. Yaş Günü Armağanı, İstanbul 2001, s. 807 vd.

nunla birlikte, sözleşme özgürlüğü²¹ ilkesi doğrultusunda, çerçeve sözleşme yapma konusunda herhangi bir engel de bulunmamaktadır.

Çerçeve sözleşme; ileride aynı türden birden fazla sözleşme yapmaya niyetli olan kişilerin, her bir sözleşmenin kuruluşu esnasında ayrıca kararlaştırılmasına gerek kalmaksızın, belirli birtakım şartları²² kısmen veya tamamen bu sözleşmelerde önceden düzenleyen, fakat taraflara esasen bütün içeriği bu sözleşme ile belli edilmemiş münferit sözleşmeleri yapma borcunu yüklemeyen²³ sözleşmelerdir²⁴. Bir çerçeve sözleşmede genellikle ileride kurulacak münferit sözleşmelere yönelik olarak, mal tesliminin şekli, zamanı ve ödemelerin nasıl yapılacağı, yetkili yargı yeri ve uygulanacak hukuka ilişkin mutabakatlar ve delil sözleşmesi unsurları yer alır²⁵.

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, bir çerçeve sözleşme niteliğini taşır. Çünkü, tam zamanında tedarik sözleşmesi somut tedarik, alım ve ödeme yükümlülükleri içermez, bilâkis yapılacak bağımsız satış veya bir eserin meydana getirilmesi sözleşmelerinin, münferit talep üzerine, zaman ve miktarı ile ilgili düzenleyici bilgileri ihtiva eder²⁶. Bu sözleşme ile sonradan yapılacak her bir münferit parça sipariş sözleşmesinin ifası için tarafların hak ve yükümlülükleri belirlenir. Sipariş ve teslimatta nasıl bir usulün izleneceği, siparişlerin teslimat sıklıkları ve muhtemel zamanları, münferit sözleşmelerin yapılması ile ilgili anlaşmalar da bulunur. Yine fiyatların belirlenmesi kistasları hakkında ve işbirliği temelleriyle ilgili diğer çerçeve sözleşme şartları üzerin-

²¹ Sözleşme özgürlüğü konusunda geniş bilgi için bkz. **Oftinger**, Karl: Die Vertragsfreiheit, FG zur Hundertjahrfeier der Bundesverfassung, Zürich 1948; **Fischer**, Max: Der Begriff der Vertragsfreiheit, Zürich 1952; **Schnyder**, Bernhard: Vertragsfreiheit als Privatrechtsbegriff, Freiburg 1960; **Arnet**, Ruth: Freiheit und Zwang beim Vertragsabschluss, Bern 2008; **Trebilcock**, Michael J.: The Limits of Freedom of Contract, Second Printing, Massachusetts 1997; **Atiyah**, P. S./D. C.L./F.B.A.: The Rise and Fall of Freedom of Contract, Oxford 2003.

²² Örneğin, mal tesliminin şekli ve zamanı, ödemelerin nasıl yapılacağı, uluslararası bir sözleşme ise sözleşmeye hangi devletin hukuk kurallarının uygulanacağı, çıkabilecek uyuşmazlıkların tahkim yolu ile çözüme bağlanıp bağlanmayacağı gibi (**Kocayusufpaşaoğlu**, Necip: Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı Borçlar Hukuku Genel Bölüm, C. I, Yenilenmiş Genişletilmiş Tamamlanmış 4. Bası, İstanbul 2008, s. 112).

²³ Doktrinde, çerçeve sözleşmenin, bazen ileride münferit sözleşmeleri yapma borcu doğuran bir önsözleşme ile bir arada bulunabileceği de ileri sürülmektedir (**Kocayusufpaşaoğlu**, s. 112, dpn. 61; **Tandoğan**, Halûk: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. I/1, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş 5. Basım, Ankara 1988, s. 32 (Tandoğan, C.I/1); **İşgüzar**, s. 33). Bu ihtimalin dışında kalan durumlarda münferit sözleşmeleri yapmaktan kaçınmanın yaptırımı, çerçeve sözleşmeden dönme ve tazminattır (**Kocayusufpaşaoğlu**, s. 112, dpn. 61. Karş. **Barlas**, s. 815 vd.).

²⁴ **Larenz**, s. 88; **Huguenin**, s. 36; **Bucher**, Eugen: Basler Kommentar, Obligationenrecht, Bd. I, (Hrsg. Heinrich Honsell/Nedim Peter Vogt/Wolfgang Wiegand), 4. Aufl. Zürich 2007, s. 227; **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 112; **Barlas**, s. 808.

²⁵ **Crone**, Von der Hans Caspar: Rahmenverträge, Zürich 1993, s. 235 vd.; **Jahn**, Uwe: Bankrechts-Handbuch (Hrsg. Herbert Schimansky Hermann/Josef Bunte Hans/Jürgen Lwowski), Bd. II, § 114, 3. Aufl. München 2007, Rn. 87; **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 112; **Barlas**, s. 810.

²⁶ **Steckler**, s. 15.

de mutabakatlar bulunur²⁷. Bu yüzden sözleşme süresince parçaların teslimi, garanti gibi konularda birçok tamamlayıcı sözleşmenin yapılması gerekir²⁸. Somut her bir tedarik talebi aracılığıyla alıcı, tedarikçiye, kabulü ile tedarikçinin üretimi ve teslimi sonucunu doğuran münferit sözleşmeyi yapmak için bir öneride (icapta) bulunur²⁹. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde, ikili sözleşme ilişkisi olan iki aşamalı somutlaştırma süreci bulunur: Bir yandan sabit çerçeve sözleşme, diğer yandan tamamlayıcı, somutlaştırıcı ve özellikleri belirleyen bağımsız münferit sözleşmeler bulunur³⁰.

Ana üretici ihtiyaç duyduğu parçaları piyasada nihai ürüne olan talebe göre, sadece sözleşme yaptığı tedarikçiden almakla yükümlüdür. Bununla ana üretici için tedarikçi ile münferit sözleşmeler yapma yükümlülüğü doğar³¹.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde tedarikçinin ana üreticiye karşı belirli sayıda münferit sözleşme yapmayı talep etme hakkı bulunmamaktadır. Ana üretici, nihai ürüne olan talebe göre, tedarikçi ile münferit sözleşme akdeder. Elbette bu arada ana üreticinin de tam zamanında tedarik sözleşmesinde anlaşma olmasa bile, münferit sözleşmelerin yapılmasına sadık kalma yükümlülüğü vardır³².

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ana üretici, genellikle ileride akdedilecek münferit sözleşmelerin muhtevasını, ürünün ve teslimatın özelliklerini belirleme yetkisini elinde tutar³³. Ancak edim, ana hatlarıyla tam zamanında tedarik sözleşmesinde önceden tespit edilmiş olmalıdır. Sonuç olarak, yukarıdaki açıklamalar göz önüne alındığında, tam zamanında tedarik sözleşmesini, bir çerçeve sözleşme ilişkisi olarak değerlendirmek gerekir³⁴.

3. Tedarikçinin Bağımsız Olması

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde tedarikçi, kendi ad ve hesabına işgören

²⁷ **Martinek**, Bd. III, s. 300; **Bremer**, s. 23.

²⁸ **Martinek**, Bd. III, s. 299 – 300; **Steckler**, s. 20.

²⁹ **Bremer**, s. 23.

³⁰ **Zirkel**, s. 2; **Nagel**, s. 320; **Martinek**, Bd. III, s. 299; **Bernhard – Eckel**, s. 76; **Maischein**, Oliver: Kartellrechtliche Probleme des Just – in – time – Vertrages, München 1997, s. 17.

³¹ **Bernhard – Eckel**, s. 79, dpn. 268.

³² **Bernhard – Eckel**, s. 79; **Steckler**, s. 79; **Bremer**, s. 24.

³³ **Martinek**, Bd. III, s. 301.

³⁴ **Nagel**, Lieferant, s. 2292; **Nagel**, s. 320; **Martinek**, Bd. III, s. 296; **Bernhard – Eckel**, s. 80; **Maischein**, s. 17; **Steckler**, s. 15; **von Sorge /Knopf**, s. 7; **Rinkler**, Axel: Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn Handelsgesetzbuch, Bd. II, (Hrsg. Detlev Joost/Lutz Strohn), § 453 HGB, 2. Aufl. München 2009, Rn. 10; **Westermann**, Harm Peter: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. III, Schuldrecht Besonderer Teil, (Hrsg. Franz Jürgen Säcker/ Roland Rixecker), §§ 433 – 453 BGB, 5. Aufl., München 2008, Vorbemerkung, Rn. 12.

bağımsız bir işletmecidir³⁵. Bu unsur, adı geçen sözleşmeyi, kendi ad ve hesabına iş görme unsurunu taşımayan hizmet sözleşmesinden ayırır. Bununla birlikte tedarikçinin, ana üreticinin talimatlarıyla bağlı olması, bu talimatlar doğrultusunda işi yürütmesi ve adeta onun üreticinin bir uç üretim atölyesiymiş gibi iş görmesi³⁶, bağımsız bir işletmeci olup olmadığı hususundaki tartışmayı ortaya çıkarmaktadır. Tedarikçinin bağımsızlığı denilince hukukî bağımsızlık anlaşılır. Yoksa ekonomik bağımlılık bütün iş görme sözleşmelerinde ortak özelliktir³⁷.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ana üretici ile tedarikçi arasındaki sıkı ilişkiye rağmen, bir hiyerarşik ilişki yoktur. Ana üreticinin talimatları tedarik edilecek parçanın nitelik ve ifasıyla ilgilidir. İşin sevk ve idaresi bakımından bir talimat verme sözkonusu değildir. İşin, işverenin iş yerinde değil de tedarikçinin kendi iş yerinde görmesi de bağımsızlık için bir ölçüttür. Ana üretici ile tedarikçi işletmeleri ile ilgili biri diğerinin işletmesi için bir sermaye koymamakta, her iki taraf da kendi işletmelerini kendi sermayeleri ile finanse etmektedirler. Yine işletmelerindeki mallar konusunda serbestçe tasarruf edebilmektedirler. Hem ana üretici hem de tedarikçi kendi ad ve hesaplarına iş görmektedirler. Yukarıda belirtildiği üzere, tedarikçi, ana üreticiden hukukî anlamda bağımsız bir işletmecidir. Tedarikçi bazı tedarik ilişkisi alanlarında geniş ölçüde alıcının talimatlarına tâbi olsa da, kural olarak kendi sorumluluğunda bazı kararları alıp uygulayabilir. Gerçekten de, tedarikçi, bir yandan geniş ölçekli bir entegrasyona rağmen, hukukî bakımdan bağımsız ve kendi sorumluluğunda hareket edebilen bir hukuk süjesidir³⁸.

4. Ücret (Bedel)

Tam zamanında tedarik sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen (synallagmatik) bir sözleşmedir³⁹. Bu tür sözleşmelerde tarafların edimleri, birbirinin varlık sebebini ve karşılığını oluşturur; sözleşmeyle bunların birbiriyle mübadele edilmesi konusunda anlaşılır. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ana üreticinin tedarik edilecek parça

³⁵ Nagel, Lieferant, s. 2291; Bernhard – Eckel, s. 96; Martinek, Bd. III, s. 304 vd.; Steckler, s. 111; Bremer, s. 23; Maischein, s. 6; Gass, Wolfram: Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn Handlungsgesetzbuch, Bd. II, (Hrsg. Detlev Joost/Lutz Strohn), § 407 HGB, 2. Aufl. München 2009, Rn. 157; von Sorge/Knopf, s. 11; Lehmann, Michael: Just in time Handels- und AGB-rechtliche Probleme, BB., 1990, Heft 27, s. 1849.

³⁶ Martinek, Bd. III, s. 291.

³⁷ “Hukukî bağımlılık, işçinin işin yürütümüne ve işyerindeki davranışlarına ilişkin talimatlara uyma yükümlülüğünü üstlenmesi ile doğar. İşçi edimini işverenin karar ve talimatları çerçevesinde yerine getirmektedir. İşçinin bu anlamda işverene karşı kişisel bağımlılığı ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda, işveren ile işçi arasında hiyerarşik bir bağ vardır. İş sözleşmesine dayandığı için hukukî, işçiyi kişisel olarak işverene bağladığı için kişisel bağımlılık söz konusudur” Yarg. 9. HD, T. 13.07.2009, E. 2008/876, K. 2009/20602 (www.kazanci.com) [15.10.2009].

³⁸ Bernhard – Eckel, s. 101; von Sorge /Knopf, s. 11.

³⁹ Nagel, Lieferant, s. 2292; Nagel, s. 326; Steckler, s. 15; Bremer, s. 24 vd.

karşılığında bir ücret (bedel) ödemeyi taahhüt etmesi, bu sözleşmenin aslî yükümlerindedir⁴⁰. Bu sebeple, tedarik edilen parçanın ücretsiz olarak taahhüt edilmesi durumunda, sözleşme tam zamanında tedarik sözleşmesi olmaz. Çünkü ücret, tam zamanında tedarik sözleşmesini diğer sözleşmelerden ayıran önemli bir unsurdur.

Ücretin ödeneceği zaman, sözleşmede taraflarca kararlaştırılabilir⁴¹. Ücret ödemesi parça tesliminde olabileceği gibi, dönemler halinde de kararlaştırılabilir.

5. Tarafların Anlaşması

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, rızâ ve tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Bu sebeple, sözleşmenin kurulabilmesi için her iki tarafın sözleşmenin esaslı noktaları üzerinde, karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanları yeterlidir (TBK. m. 1/I). Karşılıklı irade beyanlarının uygunluğu, sözleşmenin hem objektif⁴², hem de sübjektif esaslı noktalarını⁴³ kapsamalıdır⁴⁴. Bu sözleşmenin tarafları, bir parçanın tedarik edilmesini borçlanan “*tedarikçi (yan sanayici)*” ile ücret ödeme borcu altına giren “*ana üretici*” dir. Tam zamanında tedarik sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olduğu için, tarafların her ikisinin de fiil (sözleşme) ehliyetine sahip olması gerekir.

B. Tam Zamanında Tedarik Sözleşmesinde Bulunan Diğer Sözleşme Tiplerine Ait Unsurlar ve Özellikler

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde farklı sözleşmelere ait unsurlar ve özellikler bulunmaktadır. Aşağıda bu unsurlar tek tek incelenmiş ve bunların tam zamanında tedarik sözleşmesinin zorunlu unsuru olup olmadığı, sözleşmenin hukukî niteliğinin belirlenmesinde bir öneminin bulunup bulunmadığı açıklanmıştır.

⁴⁰ Nagel, s. 322; Martinek, s. 309 vd; Bernhard – Eckel, s. 94; Steckler, s. 15; Maischein, s. 22; von Sorge /Knopf, s. 11.

⁴¹ Steckler, Japonya’da ödemenin teslimatta hemen yapıldığını belirtmektedir (Steckler, s. 5).

⁴² Bir sözleşmedeki objektif esaslı nokta, sözleşme kanunda düzenlenmişse, bu düzenlemedeki tanımlamada yer alan zorunlu unsurlardır. Bu unsurlar kurulmak istenen sözleşmenin asgari içeriğini oluşturur. Başka bir deyişle, bir sözleşmenin kurulabilmesi için, yani bir sözleşmeden söz edebilmek için bulunması zorunlu olan asgari unsurlardır. Bu unsurlar, sözleşmeye tipini veren unsurlardır. Bu sebeple sözkonusu unsurlara sözleşmenin tipik unsurları da denilebilir. İsimsiz sözleşmelerde esaslı noktalar ise sözleşmenin anlam ve niteliğinden anlaşılır (Eren, s. 210 – 211; Kılıçoğlu, Ahmet M.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Genişletilmiş 11. Bası, Ankara 2009, s. 42 – 43; Oğuzman/Öz, 64; Kocayusufpaşaoğlu, s. 175; Antalya, O. Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 2. Baskı, İstanbul 2013, s. 11).

⁴³ İrade özerkliğinin doğal sonucu olarak, objektif yönden esaslı nokta olmayan bir unsuru taraflardan biri, sözleşme yapma iradesinin mecburî şartı olarak görüyorsa bu unsur sözleşmenin sübjektif esaslı unsurudur. Örneğin, bir satış sözleşmesinde yan nokta olan şeyi ambalajlama şekli taraflarca sözleşmenin esaslı noktası haline getirilebilir (Eren, s. 211; Kılıçoğlu, s. 43; Oğuzman/Öz, 64 – 65; Kocayusufpaşaoğlu, s. 176; Antalya, s. 11).

⁴⁴ Eren, s. 205 vd; Oğuzman/Öz, s. 61 vd.

1. Satış Sözleşmesine Ait Unsurlar ve Özellikler

Satış sözleşmesi, satıcının bir malvarlığı hakkını alıcıya geçirmeyi⁴⁵, alıcının da satıcıya satış konusunun kararlaştırılmış değerini para olarak ödemeyi borçlandığı sözleşmedir⁴⁶. Satış sözleşmesi, temlik borcu doğuran sözleşmelerden olup; “*satılan şey*”, “*satış parası*” ve “*satılan ile satış parasının birbiriyle değiştirilmesi üzerine anlaşma*” olmak üzere üç unsurdan meydana gelmektedir⁴⁷.

Satış sözleşmesinin konusunu, taşınır ve taşınmaz niteliğindeki tüm nesnel varlığa sahip ve mülkiyet konusu olmaya elverişli olan eşya, doğal güçler (elektrik, gaz gibi), alacaklar, malvarlığına girip de para değeri bulunan tüm haklar oluşturabilir⁴⁸. Satış sözleşmesinin konusu olan malın, sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olması veya satıcının malvarlığında bulunması gerekmez. Gerçekten de, satıcı bu malı daha sonra elde ederek alıcıya vermeyi yükümlenmişse, böyle bir satış sözleşmesi de geçerlidir⁴⁹. Örneğin, yapılan bir sözleşme ile altı ay sonra toplanacak ürünün teslim edileceğinin kararlaştırılması, ileride bir fabrikada seri halinde imal edilecek eşyanın satışı, inşa edilmemiş bir binada kat mülkiyeti satışı veya müstakbel alacağı devri

⁴⁵ TBK. m. 207'nin gerekçesinde “818 sayılı Borçlar Kanununun 182 nci maddesinin birinci fıkrasında kullanılan “alıcıya teslim ve mülkiyetini ona nakleylemek borcunu” şeklindeki ibare, Tasarıda “satılanın zilyetlik ve mülkiyetinin alıcıya devretme borcunu” şeklinde değiştirilmiştir. Taşınır bir malın mülkiyetinin devrinin, sadece satılanın fiilen teslimi yoluyla değil, zilyetliğin teslimine bağlı olmaksızın kazanıldığı diğer yollarla da (kısa elden teslim veya hükmen teslim gibi) gerçekleştirilebileceği göz önünde tutularak, maddede “teslim” yerine, daha kapsamlı olan “zilyetliğin devri” terimi kullanılmıştır.” açıklamasına yer verilmiştir.

⁴⁶ **Koller**, Alfred: Basler Kommentar, Obligationenrecht I, Art. 1 – 529 OR., 4. Aufl., (Hrsg. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand), Art 184 OR, Basler 2007, s. 1064 (Koller, Kommentar); **Fikentscher**, Wolfgang: Schuldrecht, 8. Aufl., Berlin 1992, s. 398 - 399; **Esser**, Josef/**Weyers**, Hans – Leo: Schuldrecht, Bd. II, Besonderer Teil, 7. Aufl., Heidelberg 1991, s. 1; **Larenz**, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts, Bd. II, Halbband 1, Besonderer Teil, 13. Aufl., München 1986, s. 6; **Oetker**, Hartmut/**Maultzsch**, Felix: Vertragliche Schuldverhältnisse, Heidelberg 2004, s. 21 – 22; **Tandoğan**, C. I/1, s. 78; **Aral**, Fahrettin: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Genişletilmiş 7. Baskı, Ankara 2007, s. 59; **Zevkliler**, Aydın/**Havutçu**, Ayşe: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 9. Baskı, Ankara 2007, s. 47; **Yavuz**, Cevdet/**Özen**, Burak/**Acar**, Faruk: Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Yenilenmiş 7. Baskı, İstanbul 2007, s. 42. 818 sayılı eski BK. m. 182/I'de satış sözleşmesinin tanımı yapılmıştır. Buna göre; “*Satım bir akittir ki onunla satıcı, satılan malı alıcının iltizam ettiği semen mukabilinde alıcıya teslim ve mülkiyeti ona nakleylemek borcunu tahammül eder.*” 6098 sayılı yeni TBK. m. 207'de ise “*Satış sözleşmesi, satıcının, satılanın zilyetlik ve mülkiyetini alıcıya devretme, alıcının ise buna karşılık bir bedel ödeme borcunu üstlendiği sözleşmedir.*” hükmüne yer verilmiştir.

⁴⁷ **Fikentscher**, s. 399 vd.; **Eser/Weyers**, s. 2 – 3; **Larenz**, Bd. II, Halbband 1, s. 6 – 7; **Aral**, s. 59; **Zevkliler/Havutçu**, s. 48 vd.; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 46 vd.

⁴⁸ **Koller**, Kommentar, s. 1066; **Fikentscher**, s. 400; **Oetker/Maultzsch**, s. 22; **Tandoğan**, C. I/1, s. 78 – 79; **Aral**, s. 63 vd.; **Zevkliler/Havutçu**, s. 48; **Yavuz/Özen /Acar**, s. 46.

⁴⁹ **Gauch**, Peter: Der Werkvertrag, 4. Aufl., Zürich 1996, s. 37 (Gauch, Werkvertrag); **Koller**, Kommentar, s. 1067; **Fikentscher**, s. 401; **Oetker/Maultzsch**, s. 22; **Zevkliler/Havutçu**, s. 49; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 47.

konularını içeren bir satış sözleşmesi geçerlidir⁵⁰. Ancak ileride imal edilecek şeylerin satışını, eser sözleşmesinde müteahhidin kendi malzemesiyle kendi yerinde hazırlayıp bitince teslim edeceği taşınır eserlerden ayırt etmek bazen güç olabilmektedir⁵¹. İş sahibinin talimat verme hakkına sahip bulunması halinde, belirli özelliklerde bir ürün istenilmesi halinde eser sözleşmesinin varlığı kolayca benimsenebilir⁵². Buna karşılık Hukuk Genel Kurulu'nun bir kararında, bir bedel karşılığında belli ölçü üzerine sandıklık tahta yapıp teslim edilmesi taahhüdü, seri halinde ve makine ile yapıldığı için herhangi bir sanat özelliği de göstermediğinden, eser sözleşmesi değil, satış sözleşmesi niteliğinde sayılmıştır⁵³. Yine *Gauch*'un da belirttiği gibi, satış konusu şeyi satıcı arada herhangi bir sözleşme ilişkisi olmasa da üretiyorsa veya pazarda sürümü olan bir şey kataloğa ya da numuneye göre üretiliyorsa aradaki ilişki satış sözleşmesidir. Bunun gibi sözleşmenin kurulduğu anda sözleşme konusu eşyanın henüz var olup olmadığı alıcı tarafından bilinmiyor veya onun için fark etmiyorsa yine satış sözleşmesi vardır⁵⁴.

Tam zamanında üretim sistemi de en çok otomotiv sanayisinde kullanılmaktadır. Bir otomobilde kullanılan parçaların tamamı özel nitelik taşımaz. Bazı parçalar piyasadan temin edilebilecek, her yerde bulunabilecek sıradan parçalardır. Örneğin, her yerde kullanılabilir ve bulunabilecek vida veya civata bu tür malzemedir. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde de özel bir nitelik aranmayan parçaların üretilmesi veya sağlanması halinde satış sözleşmesinin unsur ve özellikleri sözkonusu olur. Satış konusu mal, misli veya misli olmayan nitelikte olabilir. Bunun gibi ferdî özellikleriyle belirlenmiş (bireyselleştirilmiş) mallar ve çeşidiyle belirlenen mallar da satış sözleşmesinin konusunu oluşturabilir⁵⁵.

⁵⁰ **Aral**, s. 67; **Zevkliler/Havutçu**, s. 49. Yarg. 13. HD., T. 14.05.1981, E. 1981/2510, K. 1981/3784. (www.kazanci.com) [05.03.2009].

⁵¹ Satış ve eser sözleşmesinin karşılaştırılması için bkz. **Medicus**, Dieter: Kaufvertrag und Werkvertrag, JuS., Y. 1992, C. 4, s. 273 – 278; **Gauch**, Werkvertrag, s. 36 vd.; **Huguenin**, Claire: Obligationenrecht Besonderer Teil, 3. überarbeitete Aufl., Zürich 2008, s. 92 – 93 (Huguenin, Besonderer Teil); **Tandoğan**, Halûk: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. II, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş 3. Bası, Ankara 1987, s. 42 vd. (Tandoğan, C. II); **Zevkliler/Havutçu**, s. 310; **Gümüş**, Mustafa Alper: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C. II, İstanbul 2010, s. 11 – 12.

⁵² **Gauch**, Werkvertrag, s. 38; **Tandoğan**, C. II, s. 43; **Zevkliler/Havutçu**, s. 310.

⁵³ Yarg. HGK, T. 12.11.1958, E. 1958/46, K. 1958/46. (**Tandoğan**, C. II, s. 43).

⁵⁴ **Gauch**, Werkvertrag, s. 38. “*Topraktan kat karşılığı denilen bu hukuki ilişki; bir eser (istisna) sözleşmesi değil, bir satım sözleşmesidir. Çünkü bunda önceden belli bir projeye göre işin yerine getirilmesi söz konusudur ve emek (çalışma), satılan kat için özel bir nitelik taşınmamaktadır. Bu nedenle sözleşmede emek değil, nesne teslimi edimi üstün bulunmaktadır.*” YİBK. T. 24.04.1978, E. 1978/3, K. 1978/4 (www.kazanci.com) [30.11.2010].

⁵⁵ **Koller**, Kommentar, s. 1068; **Fikentscher**, s. 401; **Eser/Weyers**, s. 16 – 17; **Larenz**, Bd. II, Halbband 1, s. 7; **Tandoğan**, C. I/1, s. 82 vd.; **Zevkliler/Havutçu**, s. 49; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 48.

Satış sözleşmesinin ikinci unsuru, satış parası (bedel)'dir⁵⁶. Alıcının ödemeyi taahhüt ettiği satış parası, satıcının teslim edeceği malın karşılığını oluşturmaktadır (TBK. m. 207)⁵⁷. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ana üreticinin tedarik edilecek parça karşılığında bir ücret (bedel) ödemeyi taahhüt etmesi, bu sözleşmenin aslı yükümlerindedir⁵⁸.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde unsurları sözkonusu olan satış, genellikle ticarî satıştır. Ticarî satış TTK. m. 23'de düzenlenmiştir. Anılan maddede, tacirler arasında yapılan ticarî satışların esas itibarıyla Türk Borçlar Kanunu'nun ilgili hükümlerine tâbi olacağı belirtildikten sonra, bu tür satışlar hakkında özel bazı düzenlemelere de yer verilmiştir. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde, sözleşmenin her iki tarafı da genellikle şirket olarak faaliyet gösteren tüzel kişiler olduğu için sözleşme konusu mallarda ticarî işletmeleri ile ilgili olduğundan, burada sözkonusu olan satış sözleşmesi, ticarî satış sözleşmesidir.

Satış sözleşmesinin hukukî niteliğine baktığımızda, bu sözleşmenin borç doğurucu, rızâî, tam iki tarafa borç yükleyen, sebebe bağlı (illî) ve anî edimli bir sözleşme olduğu görülmektedir⁵⁹. Tam zamanında tedarik sözleşmesi de borç doğurucu, rızâî, tam iki tarafa borç yükleyen ve sebebe bağlı (illî) bir sözleşmedir. Dolayısıyla tam zamanında tedarik sözleşmesi satış sözleşmesinin unsur ve özelliklerini taşımaktadır. Ancak satış sözleşmesinden farklı olarak, tam zamanında tedarik sözleşmesi, yukarıda da açıklandığı üzere, anî edimli bir sözleşme değildir; aksine sürekli borç ilişkisi niteliği taşıyan bir sözleşmedir⁶⁰.

2. Eser Sözleşmesine Ait Unsurlar ve Özellikler

Eser sözleşmesi, müteahhidin (yüklenicinin) bir eseri meydana getirmeyi, iş sahibinin ise bunun karşılığında bir ücret ödemeyi üstlendiği iş görme sözleşmesidir⁶¹.

⁵⁶ **Koller**, Kommentar, s. 1068; **Fikentscher**, s. 401.

⁵⁷ Satış sözleşmesindeki mal karşılığı verilecek bedelin (semenin), bir miktar para olması gerekir. Şayet sözleşmede bir tarafın borçlandığı mal teslimi edimi karşılığında, diğer taraf bunun karşılığında para değil de mal veriyorsa, bu takdirde satış değil, trampa (mal değişim) sözleşmesinden (TBK. m. 282 vd.) söz edilebilir. TBK. m. 282'de mal değişim sözleşmesi tanımlanmıştır. Buna göre; "Mal değişim sözleşmesi, taraflardan birinin diğer tarafa bir veya birden çok şeyin zilyetlik ve mülkiyetini, diğer tarafın da karşı edim olarak başka bir veya birden çok şeyin zilyetlik ve mülkiyetini devretmeyi üstlendiği sözleşmedir."

⁵⁸ **Nagel**, s. 322; **Martinek**, s. 309 vd; **Bernhard – Eckel**, s. 94; **Steckler**, s. 15; **Maischein**, s. 22; **von Sorge /Knopf**, s. 11.

⁵⁹ **Fikentscher**, s. 402; **Koller**, Kommentar, s. 1065; **Aral**, s. 61 vd.; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 43 vd.

⁶⁰ Bkz. § 7, I.

⁶¹ **Gauch**, Werkvertrag, s. 3; **Fikentscher**, s. 549; **Eser/Weyers**, s. 250; **Larenz**, Bd. II, Halfbd. 1, s.341 – 342; **Oetker/Maultzsch**, s. 441 – 442; **Tandoğan**, C. II, s. 1 – 2; **Aral**, s. 315, **Erdoğan, İhsan**: İstisna Sözleşmesi ve Bazı İşgörme Sözleşmeleri ile Karşılaştırılması, SÜHFD, Y. 1990, C. III, S. 1, s. 135; **Zevkliler/Havutçu**, s. 304; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 490 – 491; **Altaş, Hüseyin**: Eserin Teslimden Önce Telef Olması (BK. mad. 368), Ankara 2002, s. 43; **Karataş, İzzet**: Eser

Eser sözleşmesinin üç unsuru vardır. Bunlardan birincisi bir eser meydana getirme unsurudur⁶². Eser sözleşmesinin konusunu oluşturan eser, emek ürünü olup, bir bütün görünüşü arzeden, maddî veya maddî olmayan belirli bir iş görme sonucu (Arbeitsersfolg)dur. Başka bir deyişle, müteahhidin eser meydana getirme borcu, bir edim fiili değil, edim sonucudur, yani bir sonuç borcudur⁶³.

Eser sözleşmesinin ikinci unsuru, iş sahibinin meydana getirilecek eser karşılığında ücret ödemeyi taahhüt etmesidir⁶⁴.

Eser sözleşmesinin hukukî niteliği ve özelliklerine yakından bakıldığında, bu tür sözleşmelerin tam iki tarafa borç yükleyen sözleşmeler olduğu açıkça görülür⁶⁵. Yine bu sözleşmeler sürekli borç ilişkisi değil, anî edimli borç ilişkisi doğururlar⁶⁶. Eser

(İnşaat Yapım) Sözleşmeleri, Ankara 2004, s. 22 vd.; Yarg. HGK. T. 14.06.2006, E. 2006/15 – 275, K. 2006/366. (www.kazanci.com) [05.03.2009]. 818 sayılı eski Borçlar Kanunu'nun 355'inci maddesinde "istisna sözleşmesi" kavramı kullanılmışken, bu sözleşmeyle ilgili olarak 6098 sayılı yeni Türk Borçlar Kanunu'nun 470'inci maddesinde "eser sözleşmesi" kavramı kullanılmıştır. 6098 sayılı Kanun'da eser sözleşmesi, doktrinindeki eleştirileri de dikkate alarak, yeniden düzenlenmiştir.

⁶² **Fikentscher**, s. 550; **Eser/Weyers**, s. 255; **Larenz**, Bd. II, Halbband 1, s. 342; **Oetker/Maultzsch**, s. 442.

⁶³ **Gauch**, Werkvertrag, s. 7; **Fikentscher**, s. 550; **Eser/Weyers**, s. 255; **Larenz**, Bd. II, Halbband 1, s.342; **Oetker/Maultzsch**, s. 442 – 443; **Tandoğan, C. II, s. 4**; **Aral**, s. 317; **Erdoğan**, s. 134 – 135; **Zevkliler/Havutçu**, s. 304; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 491 vd. "Eser, yüklenicinin sanat ve becerisini gerektiren, bir emek sarfi ile gerçekleştirilen sonuçtur." Yarg. 15. HD. T. 08.06.2006, E. 2005/7988, K. 2006/3417 (www.kazanci.com) [05.03.2009]. Diğer iş görme sözleşmeleri olan hizmet ve vekâlet sözleşmelerinde ise işçinin ve vekilin borcu, edim fiilidir (**Aral**, s. 317). Müteahhidin borçlandığı sonuç, emek harcanarak meydana getirilen nesnel varlığı olan bir eser olabilir. Örneğin, bir terzinin sipariş edilen elbiseyi dikmesi, bir mobilya ustasının sipariş edilen mobilyaları yapması gibi. Yine nesnel varlığı olmayan fakat bir bütün oluşturan sonuçlar da eser olabilir. Örneğin, bir reklam kuruluşunun yürüteceği kampanya, bir oyuncular grubunun sahneye koyup oynayacakları oyun, bir film gösterisi, bir şarkıcının konser vermesi gibi (**Zevkliler/Havutçu**, s. 304).

⁶⁴ **Gauch**, Werkvertrag, s. 33; **Fikentscher**, s. 552; **Baygın**, Cem: Türk Hukukuna Göre İstisna Sözleşmesinde Ücret ve Tabi Olduğu Hükümler, İstanbul 1999, s. 14 vd.; **Tandoğan, C. II, s. 26**; **Aral**, s. 322; **Erdoğan**, s. 136; **Zevkliler/Havutçu**, s. 306; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 497; **Altaş**, s. 43.

⁶⁵ **Gauch**, Werkvertrag, s. 3; **Fikentscher**, s. 549; **Eser/Weyers**, s. 255.

⁶⁶ **Gauch**, Werkvertrag, s. 4; **Öz**, M. Turgut: İş Sahibinin Eser Sözleşmesinden Dönmesi, İstanbul 1989, s. 20; **Aral**, s. 316; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 499. Karş. "İş görme sözleşmeleri arasında yer alan istisna sözleşmesi genel olarak "anî edimli" sözleşmeler grubunda mütalaa edilmekte ise de, istisna sözleşmesinin bir türü olan inşaat sözleşmelerinde; müteahhidin (emeğe ve masrafa dayanan) edim borcunun genellikle uzun bir zaman süreci içinde yayılmış olmasından dolayı ve edim borcunun bu özelliği yönünden, sürekli borç ilişkilerine özgü kuralların da gözetilmesi gerekir. Kanunda da, istisna sözleşmeleri düzenlenirken, sürekli borç ilişkilerine özgü kurallara yer verildiği görülmektedir. O halde, Hukuk Genel Kurulu kararında da açıkça belirtildiği gibi, inşaat sözleşmeleri "geçici - sürekli karmaşığı" bir özellik taşımaktadır." YİBK. T. 25.01.1984, E. 1983/3, K. 1984/1; "İnşaat sözleşmeleri emek ve masrafa dayanan uzun bir zaman sürecine yayılmış olduğundan sürekli borç ilişkilerine özgü kurallara tabidir." Yarg. HGK., T. 27.01.1988, E. 1987/15 – 509, K. 1988/48 (www.kazanci.com) [05.03.2009].

sözleşmesinde, eser meydana getirme ve teslim borçları ifa ile sona erer. Bunlar zaman içinde devam eden (sürüp giden - temadi eden) bir ifaya yönelik değildir⁶⁷.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ana üretici, sözleşmenin diğer tarafı olan tedarikçiden nihai ürün için bir parçanın üretilmesini talep etmektedir. Bunun için eser sözleşmesinde olduğu gibi, tedarikçi ile ana üretici genellikle nitelikleri belirlenmiş veya niteliklerini birlikte belirleyecekleri (misli olmayan) bir parçanın üretilip teslim edilmesi konusunda anlaşma yapmaktadırlar. Bunun karşılığında da nihai üretici tedarikçiye bir ücret ödeme borcunu yükümlenmektedir⁶⁸.

Tedarikçi tarafından teslim edilen parçaların tamamen teknik talimatlara, üreticinin belirlediği özelliklere (spesifikasyona) göre imal edilmesi tam zamanında tedarik sözleşmesi için genel olarak uygulanan durumdur. Yine tedarikçinin üreticinin uzatılmış bir çalışma tezgâhı olarak tasnif edilmesi⁶⁹ de üretilen parçaların çoğu kez sipariş verenin somut isteklerine uygun olduğu, sadece ana üreticinin işletme durumuna göre ayarlandığına, yani ferdi özellikler içerdiği anlamına gelir. Bundan dolayı bunlar değiştirilemez ve en iyi durumda bile tedarikçi için oldukça zor, çoğunlukla hemen hemen artık hiç pazarlanamazlar. Bütün bunlar eser sözleşmesinin varlığına delil olarak sayılabilir⁷⁰.

Tam zamanında teslim edilecek parça ürünler alıcı tarafından daha sonra nihai bir ürün elde etmek amacıyla tedarikçiden sipariş edilir. Bu husus teslim edilecek malları seri üretimle üretilecek, başka bir ürün için kullanılmayacak ve bu yüzden misli mal olarak görülmesi gereken normal ürünlerden ayırır. Alıcı tam zamanında teslim yapmakla yükümlü olan tedarikçiye parça ürünlerin özelliklerini bildirir. Böylece alıcı bu parçayı nihai ürünü için kullanabilir. Alıcının belirlediği özellikte olmayan bir parça alıcı için kullanılabilir bir ürün olmaktan çıkar. Bu olgu özellikle otomotiv sanayisinde belirgin bir şekilde gözlemlenebilir. Otomotiv sanayisinde teslim edilecek parçalar aynı marka otomobilin başka bir modeli için dahi kullanılamaz. Bazen sadece özel bir ürün için kullanılacak vidalar bile sipariş edilebilmektedir. Bu yüzden tedarikçi özel olarak alıcı için ürettiği parçaları piyasada satışı süremez. Bu da tedarikçilerin ürünlerini sadece belirli alıcılara satabilmesi sonucunu doğurur. Bu ürünlerin başka türlü kullanılması pratikte mümkün değildir⁷¹.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde, yukarıda açıklandığı üzere, eser sözleşmesinde de olduğu gibi anlaşma, eser meydana getirme ve ücret ödeme unsurları

⁶⁷ Bazen eser sözleşmesinin kurulması ile ifa edilmesi arasında uzun bir süre geçmesi mümkündür. Böyle uzun süreli bir eser sözleşmesinin kurulmuş olması sözkonusu sözleşmeyi sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelere dâhil etmez (**Gauch**, *Werkvertrag*, s. 4; **Öz**, s. 20 – 21; **Aral**, s. 316).

⁶⁸ **Bernhard – Eckel**, s. 94.

⁶⁹ **Lehmann**, s. 1849.

⁷⁰ **Martinek**, Bd. III, s. 291; **Zirkel**, s. 345 – 346; **Maischein**, s. 26.

⁷¹ **Bernhard – Eckel**, s. 89 – 90.

aslı unsurlar olarak bulunmaktadır. Eser sözleşmesinin unsurlarının tamamını içeren bir sözleşme olan tam zamanında tedarik sözleşmesi bu sözleşmeden farklı olarak başka sözleşmelerin unsurlarını da taşımaktadır. Örneğin satış, know – how bunlar arasında yer alır. Bu sebeple, tam zamanında tedarik sözleşmesi için sadece bir eser sözleşmesidir denemez. Aynı zamanda, tam zamanında tedarik sözleşmesi, özellikleri bakımından eser sözleşmesinden farklı nitelik de taşımaktadır. Yukarıda da açıklandığı üzere iki sözleşme arasındaki en büyük fark, eser sözleşmesi anî edimli bir sözleşme iken, tam zamanında tedarik sözleşmesinin sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olmasıdır.

Sonuçta tam zamanında tedarik sözleşmesinin, genel olarak eser sözleşmesinin unsurlarını taşıdığı yönünde bir tespit yapılabilir⁷².

3. Know How Sözleşmesine Ait Unsurlar ve Özellikler

Know-how kavramının⁷³ tanımı konusunda doktrinde görüş birliği yoktur. Ancak doktrindeki hâkim görüş göz önünde tutularak Kırca tarafından şu şekilde bir tanım yapılmıştır; “*Know-how, sınaî alanda, özellikle ticarî ve ekonomik faaliyetlerde kullanılan, genellikle gizli olmakla birlikte, böyle bir nitelik taşıması zorunlu olmayan ve bir patent ile korunmamış bulunan, teknik veya işletme ile ilgili bilgi ve tecrübeleri*” ifade etmektedir⁷⁴. Know-how’ın beş unsuru vardır. Bunlardan birincisi; sınaî hak-

⁷² Nagel, s. 323; Martinek, Bd. III, s. 299; Steckler, s. 81; Bernhard – Eckel, s. 91; Maischein, s. 26; Bremer, s. 24 – 25; von Sorge/Knopf, s. 9.

⁷³ Know – how kavramı, 19. yüzyıl sonlarından itibaren, sanayi devriminden sonra, meydana gelen ekonomik gelişmelere paralel olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler, çeşitli alanlarda faaliyet gösteren teşebbüsler arasında işbölümü yapma eğilimini ortaya çıkarmıştır. İş bölümünün gelişmesiyle birlikte çeşitli teşebbüsler giderek uzmanlaşmış ve gerek üretim, gerekse işletme yönetimi ve pazarlama alanlarında rekabet avantajı sağlayan bilgi ve deneyimleri elde etmeye başlamışlardır. Bunun sonucunda üretim yapmak isteyen, fakat araştırma, geliştirme ve deneme için gerekli personel ve malzeme masraflarına katlanmak istemeyen kişiler, rekabet avantajından faydalanabilmek için, kendilerine sunulan teknik bilgileri talep eder hale gelmişlerdir. Bunun yanında bazı işletmeciler de üretimi gerçekleştirmek için gerekli hazırlık çalışmalarına önemli yatırımlarda bulunmakta, ancak malların doğrudan doğruya üretimi ve sürümünü için para ayırmak istememektedirler. Böylece bu işletmeciler, kendilerinin geliştirdikleri üretim tekniği veya işletme yönetimi ile ilgili bilgileri üretim yapan kişilerin kullanımına sunmaktadır. Bundan dolayı, know – how sözleşmesi, sınaî alanda rekabet avantajı sağlayan bilgi ve deneyimlerin devredilmesi ihtiyacını karşılayan bir hukukî kurum olarak ortaya çıkmıştır (Kırca, Çiğdem: Know-How Sözleşmesinin Hukukî Niteliği, Prof. Dr. Ali Bozer’e Armağan, Ankara 1998, s. 243; Öğüz, Tufan, Know – How Sözleşmesi, İstanbul 2001, s. 1).

⁷⁴ Kırca, s. 245. Benzer tanım ve açıklamalar için bkz. Martinek, Michael: Moderne Vertragstypen, Bd. II: Franchising, Know – How Verträge, Management und Consulting Verträge, München 1992, s. 210 – 212 (Martinek, Bd. II); Troller, Alois: İsviçre Hukukunda Know – How’ın Korunması, Çev. Ergun Özsunay, BATİDER, Y. 1973, C. VII, S. 2, s. 398; Baş, Mustafa: Teknik Bilgi (Know – How) Lisans Sözleşmesi, Ankara 2000, s. 32 – 33; Öğüz, s. 5 vd.; Erbay, İsmail: Know-How Sözleşmesi, Ankara 2002, s. 57 vd.

lardan sayılmamasıdır⁷⁵. Know-how'ın diğer bir unsuru, hem teknik alandaki bilgilerden, hem de işletmenin yönetim ve organizasyonuna ilişkin bilgilerden oluşmasıdır⁷⁶. Know – how'ın diğer bir unsuru da, herkes tarafından kolayca elde edilmesi mümkün olmayan bilgilerden oluşmasıdır⁷⁷. Bir bilginin know – how olarak kabul edilebilmesi için gerekli bir diğer unsur da, bu bilgilerin patent alınarak korunmamış olması gerekir⁷⁸. Son olarak, know – how niteliğindeki bilgiler üçüncü kişilere devredilebilir olmalıdır⁷⁹.

Know-how sözleşmesi ise, taraflardan birine (know-how verene), diğer tarafın (know-how alanın) ödeyeceği bir bedel karşılığında, belirli bir know-how'ı açıklama ve bunun kullanılmasına izin verme borcu yükleyen, tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir⁸⁰. Bu tanımdan anlaşılacağı gibi, know-how sözleşmesinin unsurları;

⁷⁵ Gayri maddi mallar, hukuk düzenince hak olarak tanınması halinde bu niteliği kazanırlar. Bunların hak objesi olması konusunda “*numerus clausus ilkesi*” geçerlidir. Hukuk düzeni know – how'ı hak objesi olarak kabul etmemiştir. Doktrinde ağırlıklı görüşe göre, know – how üzerinde herkese karşı ileri sürülebilecek mutlak bir hak bulunmaz. Know – how, sahiplerine sadece fiili bir durum oluşturur (Martinek, Bd. II, s. 228; Troller, s. 397; Ögüz, s. 10 vd.).

⁷⁶ Ekonomik gelişmeye paralel olarak işletmelerin faaliyetlerinin gelişmesi sonucu, teknik alan dışında gerek işletme organizasyonuna ilişkin gerekse de sürüm ve pazarlama alanlarına ilişkin bilgi ve deneyimler de işletmelerin rekabet yeteneğini artırdığı için giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Böylece teknik bilgiler yanında ticarî ve işletme yönetimine ilişkin bilgiler de know – how olarak nitelendirilmiştir. Teknik alana ilişkin olmayan bilgi ve deneyimler ticarî know – how olarak isimlendirilmiştir (Martinek, Bd. II, s. 214 vd; Troller, s. 397; Ögüz, s. 20 vd.).

⁷⁷ Know – how oluşturan bilgiler genellikle sır niteliğini taşırlar. Ancak, kamuya açıklanmamış olması şartıyla, sır niteliğini taşımayan bilgiler de know – how olarak isimlendirilir. Bu cümleden çıkacak sonuca göre; bir sanayi veya işletme alanında yeterli zaman, işgücü ve mali imkânlar harcanarak, herkesin belli bir çaba sonucu elde edebileceği, bilgi ve işletme tecrübeleri de know – how olarak nitelendirilebilir. Know – how oluşturan bilgi ve deneyimlerin sır niteliği taşıyıp taşımadığı belirlenirken, know – how verenin değil, know – how alanın somut durumu dikkate alınarak değerlendirme yapılır. Buna göre, üçüncü kişilerin bilgi ve deneyimlere emek ve masraf harcamaksızın ulaşamayacak durumda olması bunların sır niteliği taşıması için yeterlidir (Martinek, Bd. II, s. 218; Kırcı, s. 246; Ögüz, s. 23 vd.).

⁷⁸ 551 sayılı KHK'nin (RG. T. 27.06.1995, S. 22326) 5'inci maddesinde belirtildiği üzere bir buluşun patent olarak korunabilmesi için; “*yeni, tekniğin bilinen durumunu aşan ve sanayiye uygulanabilir*” olması gerekir. Patent alınarak korunmuş bilgiler, know – how niteliği taşımazlar (Kırcı, s. 246 – 247).

⁷⁹ Sınai bilgilerin, deneyimlerin ve uygulama tekniklerinin know – how sözleşmesine konu olabilmesi, bu amaca uygun bir şekilde devredilebilir nitelikte olmasına bağlıdır. İnsan zihnindeki bilgilerin know – how olarak nitelendirilebilmesi için bunların başkalarına devredilebilecek bir hale getirilmesi gerekir. Aksi halde, yalnız kişiye özgü, başkalarına açıklanamayan veya devredilemeyen kişisel özellikleri ve yetenekleri içeren bilgiler know – how olarak nitelendirilemez. Know – how'un devri ve açıklanması, bazen yazı ile (tablo, model, liste vb.), bazen de bilgilerin cisimleştiği bir taşınır eşyanın (makine, cihaz, parça vb.) devri ile nadiren de sözlü olarak gerçekleştirilebilir (Martinek, Bd. II, s. 217; Kırcı, s. 247; Ögüz, s. 29).

⁸⁰ Martinek, Bd. II, s. 244; Kırcı, s. 251 – 252; Baş, s. 55; Erbay, s. 67.

sözleşme konusu olarak bir know-how'ın bulunması, bunun karşılığı olarak ödenecek bir know-how bedeli⁸¹ ve tarafların anlaşması şeklinde kabul edilmektedir⁸².

Know – how transferinin yönü açısından bakıldığında; taraflardan sadece birinin know – how devretme yükümlülüğü altına girdiği sözleşmeler tek yönlü, sözleşmenin her iki tarafının da know – how devri yükümlülüğü altında bulunduğu sözleşmeler ise iki yönlü know – how sözleşmeleri olarak nitelendirilir. İki yönlü know – how sözleşmesinin ortaya çıkması, know – how alanın bilgi ve deneyimlerden yararlanması ve bunları pratik olarak uygulaması sonucunda ortaya çıkan gelişmeleri know – how verene devretme yükümlülüğü altına girmesi tarzında gerçekleşmektedir⁸³.

Know – how transferinde dikkate alınacak an açısından bakıldığında ise, know – how devretme yükümlülüğü, sözleşmenin kurulduğu anda var olan bilgi ve deneyimlerin devrine ilişkin olabileceği gibi, know – how veren, devrettiği bilgi ve deneyimlerde ileride gerçekleşecek gelişmeleri ve yenilikleri de devretme yükümlülüğü altına girebilir. Söz konusu durumda ilk halde, know – how devri bir defalık bilgi transferi şeklinde gerçekleşirken (tek edimli know – how sözleşmesi), ikinci halde ise know – how devrinin gerçekleştirilmesi süreklilik arzeder (sürekli bilgi aktarımı know – how sözleşmesi)⁸⁴.

Uzun süreli bir sözleşme olan tam zamanında tedarik sözleşmesinde, sözleşme tarafı olmak için tedarikçinin, üreticinin öne sürdüğü (dayattığı) bütün şartları yerine getirmesi gerekir. Uygulamada bu, kalite standartları, fiyatlar, kararlaştırılan teslim zamanlarına sadık kalmanın yanında belirli çok özel personel ve malî şartların yerine getirilmesi şeklinde ortaya çıkabilir. Örneğin, tedarikçinin malî verileri, hesaplama temelleri, stoklar, kalite kontrolünün denetleme raporları gibi parametreleri açıklaması gerekebilir⁸⁵. Bu şekilde Klebe /Roth'un belirttiği gibi adeta “*camdan bir tedarikçi*” oluşur⁸⁶. Çünkü ana üretici kendisi için saydam olan tedarikçinin işletme

⁸¹ Know – how alanın borcu, belli bir bedeli ödemektir. Bu bedel, toptan (sabit) olabileceği gibi, ciroya bağlı veya parça başına bedel şeklinde de kararlaştırılabilir (**Martinek**, Bd. II, s. 246 vd.; **Kırca**, s. 252 vd.).

⁸² **Martinek**, Bd. II, s. 244 vd.; **Kırca**, s. 252 vd.; **Erbay**, s. 67 vd.

⁸³ **Martinek**, Bd. II, s. 224; **Öğüz**, s. 70.

⁸⁴ **Martinek**, Bd. II, s. 224; **Kırca**, s. 253; **Öğüz**, s. 70. “*Ancak bu ayırım, hukuki anlamda ani edimli ve sürekli know – how sözleşmeleri ile karıştırılmamalıdır. Zira öyle know – how sözleşmeleri olabilir ki, bunlarla tek edimli know – how devri üstlenildiği halde, sözleşme sürekli borç ilişkisi niteliği taşıyabilir. Sürekli borç ilişkisi oluşturmayan know – how sözleşmelerinde, know – how alan know – how’i içerik ve süre ile sınırlı olmaksızın serbestçe kullanabilir. Öyle ki, burada know – how veren know – how alana know – how’i belirsiz bir süre kullanması için bırakmıştır. Diğer taraftan sürekli borç ilişkisi niteliğindeki know – how sözleşmelerinde know – how belirli bir zaman için kullanılmak üzere devredilmektedir.*” **Kırca**, s. 253 – 254.

⁸⁵ **Maischein**, s. 8.

⁸⁶ **Klebe**, Thomas/**Roth**, Siegfried: Technische und organisatorische Aspekte des Just-in-Time-Delivery, CR, Y. 1990, C. 6, s. 678 (Maischein, s. 9’dan naklen).

organizasyonu, üretim özellikleri, personel yapısı, kalite güvenliği çalışmaları hakkında geniş bir bilgiye sahip olur. Bundan başka araştırma ve geliştirme hususunda birlikte çalışıldığında, edimlerinin açıklanması aracılığıyla tedarikçi için know – how kaybı riski ortaya çıkar⁸⁷.

Tedarikçinin işletme organizasyonunun, ana üreticinin bilgi ağına bağlanmasına, parçaların üreticinin fabrika bandına teslimat usulüne kadar üreticinin ürün ihtiyacına kapsamlı uyumu sözkonusudur. Ana üretici, yeni iş makinelerinin alınmasına, yapılan yatırımlara veya belirli bilgisayar donanım ve yazılımlarının kullanılmasına kadar, tedarikçinin işletmesine müdahale edebilir⁸⁸. Yine, tam zamanında tedarik sözleşmesinde, mal ve hizmetlerin ve buna bağlı olarak koruyucu hakların sürekli olarak geliştirilmesi konusunda tedarikçi teşvik edilmektedir. Tedarikçi üreticinin yapım, üretim, araştırma ve geliştirme departmanlarıyla sıkı bir işbirliği içinde olmalıdır. Taraflar arasındaki sıkı işbirliği aracılığıyla bir taraf diğer tarafın işletme süreçleri ve know – how alanları hakkında kapsamlı bir bilgiye sahip olmaktadır⁸⁹. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda ana üretici ile tedarikçi arasındaki ilişkinin know – how sözleşmesinin unsurlarını taşıdığı hususunda bir tereddüt yoktur⁹⁰. Bu sözleşmede tedarikçi seçilirken, o konudaki know – how bilgileri önemlidir. Bununla birlikte, ana üretici de sipariş verdiği parça hakkındaki bilgileri tedarikçi ile paylaşmaktadır. Dolayısıyla tam zamanında tedarik sözleşmesinde hem tek taraflı know – how, hem de iki taraflı know – how transferi mümkün görülmektedir. Birincisinde, tedarikçi, bir taraftan ana üreticiye sağlayacağı parçaları imal ederken veya o parçanın geliştirilmesi için çalışırken elde edeceği teknik bilgileri ana üreticiye vermeli, bu bilgileri başka üreticilerle paylaşmamalıdır. Diğer taraftan, ana üreticinin geliştirip, tedarikçiye imal etmesi için verdiği parçalar üzerinde tedarikçi, gerek AR – GE sözleşmesi gereğince gerekse de üreticinin talebi ile bir sözleşme olmaksızın talep edilen parçanın imal edilmesi veya geliştirilmesi çalışmaları sırasında elde edilen teknik bilgiyi ana üreticiye devretmeli ve bu bilgileri her iki taraf da başkaları ile paylaşmamalıdır⁹¹.

Tedarikçiye sahip olduğu know – how ile AR – GE için yaptığı ilâve harcamaların karşılığı genellikle özel olarak ödenmez. Bu harcamalar ürünün fiyatı hesaplanırken, bu hesaba dâhil edilir⁹².

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ana üretici ile tedarikçi, asıl sözleşmeden

⁸⁷ Maischein, s. 9.

⁸⁸ Martinek, Bd. III, s. 301 – 302.

⁸⁹ Bernhard – Eckel, s. 60; von Sorge/Knopf, s. 14.

⁹⁰ Martinek, Bd. III, s. 301 vd.; Grunewald, s. 1777; Bernhard – Eckel, s. 60 vd; von Sorge/Knopf, s. 14; Maischein, s. 8 vd.

⁹¹ Martinek, Bd. III, s. 301 – 302; Bernhard – Eckel, s. 60.

⁹² Bernhard – Eckel, s. 60.

ayrı olarak bir know – how sözleşmesi yapabilecekleri gibi, yaptıkları tedarik sözleşmesinde de bununla ilgili hükümleri düzenleyebilirler.

4. Ard Arda Teslimli Sözleşmelere Ait Unsurlar ve Özellikler

Türk Borçlar Kanunu kural olarak satıcının borcunun yalnız tek bir teslimle ifa edildiği satışları düzenlemiştir. Ancak uzun bir zaman dilimine yayılan ve birden fazla ifayı kapsayan standart bir satış veya eser sözleşmesi için zaman içerisinde “*ard arda teslimli sözleşme (Sukzessivlieferungsvertrag)*” kavramı ortaya çıkmıştır⁹³. Bu tür ilişki, sözleşme taraflarından birinin sözleşme konusu edimi ard arda teslim etmeyi⁹⁴, buna karşılık diğer tarafın ise, çoğu zaman para olan karşı edimi, bir defada veya her bir teslimat anında ard arda ifayı üstlendiği sözleşmelerdir⁹⁵. Söz konusu sözleşmeleri diğer sözleşmelerden ayıracak başlıca ölçüt, borçlunun edimini bir defada teslim etmeyip, birbirini takip eden vadelerde ifa etmesidir⁹⁶.

Ard arda teslimli sözleşmede ifanın muhteva olarak somutlaştırılma derecesiyle ilgili iki farklı alt sözleşme türü bulunur⁹⁷. Bunlardan birincisi; sözleşmenin kurulduğu sırada asıl edim yükümlülüğünün toplam miktar bakımından belirli olması veya belirlenebilir olması yönüyle ortaya çıkar. Bu alt sözleşme türüne “*kısmî teslim sözleşmesi (Teillieferungsvertrag)*”, “*parti halinde teslim sözleşmesi (Ratenlieferungsvertrag)*”

⁹³ Ard arda ifa yalnızca satış ve eser sözleşmelerine özgü bir özellik değildir. Her türlü hukuki ilişkide ard arda ifa mümkündür. Hizmet aktinden doğan ücret borcu, kaydı hayatla iratla irat borcu, faiz borcu konuları itibarıyla ard arda ifa edilirler (**Kuntalp**, Erden: Ard Arda Teslimli Satım Akdi, Ankara 1968, s. 7, dpn. 10). Ard arda teslimli satış sözleşmesi, Borçlar Kanunu’nda düzenlenmemiştir. Söz konusu Kanun’da satış sözleşmesinin çeşitleri olarak; taşınır satışı (TBK. m. 209 – 236), taşınmaz satışı (TBK. m. 237 – 246), örnek üzerine satış (TBK. m. 247 – 248), beğenme koşuluyla satış (TBK. m. 249 – 252), taksitle satış (TBK. m. 253 – 263), ön ödemeli taksitle satış (TBK. m. 264 – 273) ve açık artırma yoluyla satış (TBK. m. 274 – 281) sayılmıştır. Ancak bunların dışında da satış çeşitleri vardır. Örneğin, ard arda teslimli satış ve mülkiyeti muhafaza kaydıyla satış (TMK. m. 764 – 765) sözleşmesi.

⁹⁴ Satıcının veya alıcının imkânları dolayısıyla birden fazla teslimin gerekli olduğu hallerde, ard arda teslimli sözleşme yoktur. Burada tek bir teslimin münferit kısımlara bölünmesi vardır. Örneğin, 100 ton kömürün 10 tonluk bir kamyon ile 10 seferde teslim edilmesi halinde olduğu gibi. Gerçek anlamda ard arda teslimli sözleşmede, ard arda teslim asli bir unsur olarak ortaya çıkar (**Kuntalp**, s. 15).

⁹⁵ **Von Horstemeier**, Gerrit: Der Sukzessivlieferungsvertrag in Praxis und Rechtsprechung, Dissertation 2006, (http://deposit.ddb.de/cgi-bin/dokserv?idn=980054478&dok_var=d1&dok_ext=pdf&filename=980054478.pdf), [06.02.2008] s. 9; **Herresthal**, Carsten: Leistungsstörungen bei Sukzessivlieferungsverträgen, http://www.carsten-herresthal.de/Herresthal_ZJS_2008_1.pdf (06.02.2008), s. 1; **Huguenin**, Besonderer Teil, s. 5; **Koller**, Kommentar, s. 1070; **Kuntalp**, s. 7.

⁹⁶ **Kuntalp**, s. 7.

⁹⁷ **Herresthal**, s. 1 – 2; **Bernhard – Eckel**, s. 13; **Huguenin**, Besonderer Teil, s. 5; **Maischein**, s. 16; **Kuntalp**, s. 9.

rag) veya “gerçek ard arda teslim sözleşmesi (echter Sukzessivlieferungsvertrag)” denir⁹⁸. Bu alt sözleşme türünde sürekli olarak ifaya hazır bulunulmadığı için tipik bir sürekli borç ilişkisi sözkonusu olmaz. İkinci ise; asıl edimin sözleşmenin kurulduğu sırada toplam miktar ve ifa edilecek münferit edimlerin tarihleri bakımından belirsiz olduğu durumları kapsar⁹⁹. Sözleşme belirsiz bir süre için veya en azından uzun bir süre için kurulur. Tedarikçi bu sözleşme türünde, ilk alt sözleşme türünün aksine sürekli olarak ifaya hazır olmakla yükümlüdür. İkinci alt sözleşme türüne çoğu zaman “sürekli teslim sözleşmesi (Dauerlieferungsvertrag)” veya “abonman sözleşmesi (Bezugsvertrag)” denir. Bu esnek sözleşme tipine misal olarak tedarik sözleşmeleri (elektrik, gaz, su abonman sözleşmeleri) ve “bira teslim sözleşmeleri (Bierlieferungsvertrag)” verilebilir¹⁰⁰. Bu tür teslim sözleşmelerinde edimin kapsamı belirli olmadığından ve ifaya sürekli olarak hazır bulunulduğundan gerçek bir sürekli borç ilişkisi oluşturur¹⁰¹. Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, ard arda teslimli sözleşmenin sürekli borç ilişkisi şeklinde ortaya çıkması mecburî değildir, hatta çoğu durumda sürekli borç ilişkisi niteliği arzetmez¹⁰². Fakat tam zamanında tedarik sözleşmesi, taraflar arasında her zaman bir sürekli borç ilişkisi doğurur.

Gerçek (ilk alt türdeki) ard arda teslim sözleşmesinde, baştan itibaren ilişkileri tam olarak düzenleyen standart bir sözleşme tipi arzu edilmektedir. Bu tür bir ard arda teslim sözleşmesi klâsik borçlar hukuku sözleşmesidir. Bu tür sözleşmelerde edimler somut olarak belirlenmiş veya belirlenebilir tarzda gösterilmiştir. Gerçek ard arda teslimli sözleşme kurulduğu anda, taraflar için hak ve borçlar kesin bir şekilde doğar. Anılan sözleşmelerde edimlerden birinin veya her ikisinin ifası zamana yayılmaktadır. Bu sebeple, her bir teslimat veya ödeme için muacceliyet zamanları farklı olmaktadır. Bununla birlikte, bir çerçeve sözleşme olan tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise, karşılıklı edim yükümlerinin somut bir şekilde belirlenmesi sözkonusu değildir. Bu tür sözleşmede taraflar için henüz aslı edimi ifa yükümlülüğü de doğmamaktadır. Bu sebeple, ard arda teslimli sözleşmenin ilk türü, tam zamanında tedarik sözleşmesi ile farklılıklar arzetmektedir¹⁰³.

⁹⁸ **Von Horstemeier**, s. 9; **Bernhard – Eckel**, s. 13; **Maischein**, s. 16; BGH, *Urteil* vom 05-11-1980 - VIII ZR 232/79 (*München*) (NJW, Y. 1981, C. 13, s. 679 – 680); BGH, *Urteil* vom 6. 10. 1976 - VIII ZR 66/75 (*Nürnberg*) (NJW, Y. 1977, C. 1 – 2, s. 35 – 36).

⁹⁹ **Von Horstemeier**, s. 9; **Herresthal**, s. 2; **Bernhard – Eckel**, s. 13; OLG Saarbrücken 22.11.1995 - 1 U 363/95 – 59 (NJW, Y. 1996, C. 46, s. 3086 – 3087).

¹⁰⁰ **Gehrlein**, Markus/**Sutschet**, Holger: Beck’scher Online – Kommentar, (Hrsg. Heinz Georg Bamberger, Herbert Roth), 14. Edition, München 2009, § 311 BGB, Rn. 14; **Kuntalp**, s. 9.

¹⁰¹ **Herresthal**, s. 2; **Bernhard – Eckel**, s. 13; **Steckler**, s. 14; **Ozanoğlu**, Hasan Seçkin: Taksitle Satım Sözleşmesi, Ankara 1999, s. 162, dpn. 236.

¹⁰² **Huguenin**, Besonderer Teil, s. 5; **Herresthal**, s. 2; **Gehrlein/Sutschet**, BGB § 311, Rn. 14; **Kuntalp**, s. 26 - 30; **Seliçi**, s. 13 vd.; **Barlas**, s. 824.

¹⁰³ **Bernhard – Eckel**, s. 13; **Bremer**, s. 22; **Barlas**, s. 823.

Ard arda teslimli sözleşmenin ikinci alt türünün uygulandığı durumlarda, taraflarca ard arda teslimli sözleşmedeki edimin miktarı ve teslim zamanı alıcının ileride, belirli veya belirli olmayan bir süre içinde, sözleşme konusu olan şeye karşı ortaya çıkacak ihtiyaca (talebe) bağlı kılınabilir. Bu durumda alıcının edim konusu şeye karşı ortaya çıkacak ihtiyacını satıcıdan temin etmeyi taahhüt etmesine karşılık, satıcı da alıcının bu önceden tahmin edilemeyen ihtiyacını karşılamak için sürekli ifaya hazır bulunmayı kabul etmiş olur¹⁰⁴. Yine bu tür sözleşmede taraflar her teslimin miktarını tayin hakkını alıcıya tanıyabilirler. Bununla birlikte, alıcıya her teslimin vadesini belirleme hakkı da tanınabilir¹⁰⁵. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde yapılan anlaşmalara göre teslim edilecek parçaların üretimi ve teslimi uzun bir zaman dilimine yayılan, çok sayıda ve mümkün olduğunca küçük partiler halinde olmalıdır. Yine tam zamanında tedarik sözleşmesinde ürünlerin özellikleri, kapsamı, fiyatı ve teslim tarihi baştan belirlenmez.

Ard arda teslimli sözleşmede, taraflardan birisinin veya her ikisinin borçlandığı edimler ard arda yerine getirilmek üzere zamana yayılmış olsa da, aslında tek bir sözleşme vardır¹⁰⁶. Bununla birlikte *Kuntalp*'in de¹⁰⁷ belirttiği gibi; “*Edanın dönemi olduğu akitler, birbirini takip eden birden ziyade eda ve binnetice birden ziyade alacak ve borç ihtiva ederler. Bu itibarla ard arda teslimli satım aktinde de, satıcının birden ziyade edası ve borcu vardır. Bu borç ve alacaklar akitle beraber doğarlar; ancak muacceliyetleri, ya birbirini takip edecek şekilde vadelere bağlanmış, veyahutta alacaklının ihbarına bırakılmıştır. Şu halde bu akitte her ifa müstakil bir borcun ifasıdır. Bu bakımdan ard arda teslimli satım aktinin muhtevası esas itibariyle, zaman faslıları ile ayrılmış müstakil edalardan ibarettir.*” Tam zamanında tedarik sözleşmesinde de çerçeve sözleşmeden sonra yapılan münferit sözleşmeler, birbirinden bağımsız borç doğmasına sebep olur. Bu sözleşmelerle ana üretici tedarikçiden hem bir talepte bulunur, hem de bu sözleşmenin vadesini belirler. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde de ard arda teslimli sözleşmede olduğu gibi¹⁰⁸, her bir borç ve alacak bağımsız oldukları için ayrı bir zamanasını süresine bağlıdır.

Tedarikçi tarafından üretilecek olan parçaların tür ve kapsamı ile teslimatların süresi ve fiyatlar daha sözleşme kurulurken önceden belirlenebiliyorsa, bu takdirde tam zamanında tedarik sözleşmesi ard arda teslimli sözleşme şeklinde ortaya çıkar¹⁰⁹. Ancak tam zamanında tedarik çerçeve sözleşmede taraflar, sadece işbirliği ilişkisi için temel hak ve yükümlülükleri belirlerler, daha sonraki teslimatlar için ne kadar mal

¹⁰⁴ **Kuntalp**, s. 9.

¹⁰⁵ **Kuntalp**, s. 11.

¹⁰⁶ **Kuntalp**, s. 21 vd.; **Seliçi** s. 16; **Barlas**, s. 823.

¹⁰⁷ **Kuntalp**, s. 20.

¹⁰⁸ **Kuntalp**, s. 20.

¹⁰⁹ **Martinek**, Bd. III, s. 299.

gönderileceğinin miktarını ve bunun fiyatını belirlemezler. Ancak daha sonra talep edilecek toplu teslimatlar için ele alacakları ölçütleri belirlerler. Genel alım, satım ve teslimat şartları üzerinde anlaşılır; özellikle de daha sonra üreticinin inisiyatifinde somut teslimat sözleşmeleri için bir sözleşme yapma mecburiyetini öngörürler¹¹⁰. Somut olayda tam zamanında tedarik sözleşmesinin çerçeve sözleşmesi mi yoksa ard arda teslimli sözleşme şeklinde mi yapıldığı, yapılan anlaşmalara bakılarak çok zor anlaşılabilir. Ticarî örf ve âdetler dikkate alınarak, tarafların tam zamanında tedarik sözleşmesi kurulması sırasındaki düşüncelerine göre, teslimatlar hakkında başka bir mutabakata varılıp varılmadığı uygulayıcıları için en önemli ayırım ölçütüdür. Çok sayıdaki olayda tam zamanında tedarik sözleşmesinde çerçeve sözleşme özellikleri görülür. Çünkü çerçeve sözleşme içinde ağırlıklı olarak, işbirliğinin hedefleri ve temel şartları hakkında, tedarikçi tarafından tedarik edilecek makineler hakkında her bir siparişin toplu teslimat başına alt ve üst sınırlarıyla beklenen büyüklükleri hakkında, sipariş ve teslimatta nasıl bir usulün izleneceği, siparişlerin teslimat sıklıkları ve muhtemel zamanları, münferit sözleşmelerin kurulması hakkında, fiyatların belirlenmesi kıstasları hakkında ve işbirliği temelleriyle ilgili diğer çerçeve sözleşme şartları üzerinde mutabakatlar bulunur¹¹¹. Bu özellikleri göz önüne alındığında tam zamanında tedarik sözleşmesi, ard arda teslimli sözleşmenin ikinci alt türünün unsurlarını taşıdığı söylenilebilir¹¹². Ancak, ard arda teslimli sözleşmede fiyat önceden, sözleşme yapılırken belirlenirken, tam zamanında tedarik sözleşmesinde fiyat, sonradan değiştirilebilmektedir.

5. Vekâlet Sözleşmesine Ait Unsurlar ve Özellikler

Vekâlet sözleşmesi, “*vekile müvekkilin menfaatine ve iradesine uygun bir sonuca yönelen bir iş görmeyi bir zaman kaydına tâbi olmaksızın ve nispeten bağımsız olarak yapma borcunu, sonucun elde edilememesi rizikosu ona ait olmak üzere yüklediği*” bir sözleşmedir¹¹³. Vekâlet sözleşmesi her şeyden önce borç doğuran rızâî bir sözleşme-

¹¹⁰ **Martinek**, Bd. III, s. 300.

¹¹¹ **Martinek**, Bd. III, s. 300; **Steckler**, s. 15. Karş. **Barlas**, s. 823 – 824.

¹¹² **Martinek**, Bd. III, s. 299 – 300; **Steckler**, s. 14 vd.; **Maischein**, s. 16; **Gehrlein/Sutschet**, BGB § 311, Rn. 14. Karşı görüş için bkz. **Bernhard – Eckel**, s. 75; **Bremer**, s. 23; **von Sorge /Knopf**, s. 7.

¹¹³ **Tandoğan**, C II, s. 356. Benzer tanımlar için bkz., **Weber**, Rolf H.: Basler Kommentar, Obligationenrecht I, Art. 1 – 529 OR., 4. Aufl., (Hrsg. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand), Basler 2007, s. 2382; **Schnyder**, Anton K.: Theo Guhl Das Schweizerische Obligationenrecht, 9. Aufl., (Hrsg. Koller, Alfred/Schnyder, Anton K./Druey, Jean Nicolas), Zürich 2000, s. 546; **Huguenin**, Besonderer Teil, s. 114; **Aral**, s. 389 vd.; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 608; **Zevkliler/Havutçu**, s. 335; **Başpınar**, Veysel: Vekilin (Avukatın, Hekimin, Mimarın, Bankanın) Özen Borcundan Doğan Sorumluluğu, Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 2004, s. 70; **Akıpek**, Şebnem: Alt Vekâlet, Ankara 2003, s. 31; **Yalçınduran**, Türker: Vekâlet Sözleşmesinde Ücret, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 2007, s. 34.

dir¹¹⁴. Vekâlet sözleşmesinde sözleşme ile kararlaştırılmış olması veya teamüllerin¹¹⁵ bulunması hallerinde vekil ücret talep edebilmektedir (TBK. m. 502/III)¹¹⁶. Çünkü Kanun'a göre, vekâlet sözleşmesinde vekile ücret ödenmesi, sözleşmenin mecburî bir unsuru değildir¹¹⁷. Diğer iş görme sözleşmesi¹¹⁸ olan hizmet sözleşmesinden farklı olarak burada bağımlılık ilişkisi yoktur¹¹⁹.

Vekâlet sözleşmesinin unsurlarından birisi bir işin¹²⁰ görülmesidir¹²¹. Buradaki iş görme kavramı hukukî işlemleri içerdiği gibi maddî fiillerin yapılmasını¹²² da içermektedir¹²³. Vekâlet sözleşmesinin en önemli unsuru ise, söz konusu iş görme ediminin bir başkasının menfaatine yapılmasıdır¹²⁴. Sadece vekilin menfaatine yapılan bir iş görme vekâlet sözleşmesinin konusunu oluşturamaz. Buna karşılık, hem vekil hem de müvekkilin menfaatine olan iş görmeleri içeren vekâlet sözleşmesinin kurulması mümkündür¹²⁵. Diğer taraftan vekil, edim sonucundan değil, edim fiilinden sorumludur. Başka bir ifade ile vekâlet sözleşmesiyle vekil, bir edim sonucunu değil,

¹¹⁴ **Başpınar**, s. 76; **Yalçınduran**, s. 44.

¹¹⁵ İş görmenin bir serbest meslek olarak yapıldığı durumlarda ücret ödenmesi teamülden sayılır. Bu sebeple avukatların, hekimlerin, mimarların ve muhasebecilerin bir ücret karşılığında iş görmeleri teamüldendir (**Aral**, s. 394; **Zevkliler/Havutçu**, s. 336).

¹¹⁶ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. **Yalçınduran**, s. 107 vd.; **Başpınar**, s. 83 vd. TBK. m. 502/III hükmü, vekâleti bir dostluk, hatır işi ve bir şeref hizmeti olarak gören Roma Hukukunun izlerini taşımaktadır. Ancak, günümüzde vekâletin daha çok ücretli olduğu hususunda fiilî bir karine mevcuttur (**Aral**, s. 393; **Yalçınduran**, s. 109; **Başpınar**, s. 84).

¹¹⁷ **Schnyder**, A, s. 547; **Huguenin**, Besonderer Teil, s. 114; **Eser/Weyers**, s. 311 – 312; **Fikentscher**, s. 568; **Larenz**, Bd. II, Halbband 1, s. 409; **Aral**, s. 393 – 394; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 617 vd.; **Zevkliler/Havutçu**, s. 336; **Başpınar**, s. 80.

¹¹⁸ TBK. m. 502/II'de belirtildiği üzere, vekâlete ilişkin hükümler, niteliklerine uygun düştükleri ölçüde, Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmemiş olan diğer iş görme sözleşmelerine de uygulanır.

¹¹⁹ Yarg. 9. HD, T. 04.03.2010, E. 2008/20640, K. 2010/5868; Yarg. 9. HD, T. 13.07.2009, E. 2008/876, K. 2009/20602; Yarg. 9. HD, T. 23.06.2008, E. 2007/42976, K. 2008/17137 (www.kazanci.com) [21.08.2010].

¹²⁰ BK m. 386'da bir işin görülmesi için, bir işin idaresi veya hizmetin ifası kavramları kullanılmıştır.

¹²¹ Vekâlette süre unsuru yoktur. Bu tür sözleşmede vekilin bir işi görmesi, bir sonuca yönelmesi ve bunun için yoğun emek harcaması sözkonusudur. Buna karşılık hizmet sözleşmesinde ise, işçinin belirli veya belirsiz süreli çalışması durumu vardır (**Zevkliler/Havutçu**, s. 340; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 615; **Yalçınduran**, s. 35; **Fikentscher**, s. 572; **Eser/Weyers**, s. 315; **Larenz**, Bd. II, Halbband 1, s. 413).

¹²² Maddî fiillerin yapılmasına ilişkin vekâlette vekil herhangi bir maddî fiilin, fiilî bir hizmetin ifasını taahhüt eder. Bu tür vekâlete, doktorun hastayı muayene ve tedavi etmesi, bir mimarın yapıyı kontrol etmesi, özel ders verilmesi, bir hukukçunun mütalaa vermesi, bir muhasebecinin defter tutması örnek olarak gösterilebilir (**Aral**, s. 391; **Başpınar**, s. 73 – 74).

¹²³ **Weber**, s. 2382; **Schnyder**, A, s. 546; **Huguenin**, Besonderer Teil, s. 114; **Tandoğan**, C II, s. 356; **Aral**, s. 391; **Başpınar**, s. 73 vd.; **Yalçınduran**, s. 35 – 36.

¹²⁴ **Weber**, s. 2382; **Tandoğan**, C II, s. 360 – 361; **Aral**, s. 392; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 614; **Zevkliler/Havutçu**, s. 336; **Başpınar**, s. 72; **Yalçınduran**, s. 38.

¹²⁵ **Aral**, s. 392.

belirli bir sonuca yönelik edim fiilinde bulunmayı taahhüt etmektedir¹²⁶. Bu sebeple, vekil yüklendiği iş görme edimini özenle yerine getirdikten sonra, istenen sonucun gerçekleşmemesinden sorumlu değildir¹²⁷. Vekil işin görülmesi bakımından bağımsız bir duruma sahiptir. Çünkü, vekil üstlendiği işi görürken müvekkilinin iş organizasyonuna dâhil değildir¹²⁸. Gerçekten de, vekil, faaliyetlerini zaman, yer ve iş görme şartları açısından serbestçe düzenler. Başka bir deyişle, vekilin bağımsızlığı sadece işin görülmesinde müvekkilin talimatlarına uyma bakımından sınırlandırılmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi, vekâlet sözleşmesinde ücret ödenmesi sözleşmenin mecburî unsuru değildir. Yani bu sözleşme hem ücretli hem de ücretsiz olabilir¹²⁹. Ancak tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise ücret sözleşmenin mecburî unsurudur. Bu unsur yönüyle vekâletle tam zamanında tedarik sözleşmesi birbirinden ayrılmaktadır.

Daha önceden de ifade edildiği gibi vekil, bir edim sonucunu değil, edim fiilini borçlanmaktadır. Bu sebeple vekil müvekkil adına bir iş görmekle birlikte, bu iş görme sonunda, bir sonuç meydana getirmesi zorunlu değildir. Fakat işin niteliği gereği bir sonuç meydana gelebilir¹³⁰. Vekâlet sözleşmesinde önemli olan vekilin belli yönde işi özenle ve sadakatle görmeye çalışmasıdır¹³¹. Buna karşılık, tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise, tedarikçi bir edim sonucunu üstlenmiş bulunmaktadır. Bu sebeple, mutlaka bir sonucun meydana getirilmesi, başka bir deyişle bir parçanın temin edilmesi gerekir.

Vekâlet sözleşmesinde vekil, gördüğü işi kural olarak başkasının (müvekkilin) menfaatine yapar. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde de buna benzer bir durum sözkonusudur. Tedarik sözleşmesinde olduğu gibi, tedarikçinin kendi sorumluluğunda ve bağımsız olarak yürüttüğü faaliyetlerde ana üreticinin bir menfaati vardır. Yine tedarikçinin ana üreticiye kaliteli ürün vermesinde ana üreticinin menfaati sözkonusudur. Ancak bu durumlarda tedarikçinin de menfaatinin bulunduğu kesindir. Tedarikçi bu bağlamda üreticinin verdiği işleri yerine getirmek için, hem kendi menfaatine hem de geniş ölçüde üreticinin menfaatine olacak şekilde faaliyette bulunur¹³². Diğer taraftan, vekâlet sözleşmesinde vekil, BK. m. 506/I'de sayılan istisnalar dışında,

¹²⁶ Weber, s. 2383; Aral, s. 393; Başpınar, s. 73.

¹²⁷ Tandoğan, C II, s. 364; Aral, s. 393; Yavuz/Özen/Acar, s. 615; Zevkliler/Havutçu, s. 336; Başpınar, s. 73; Yalçınduran, s. 40.

¹²⁸ Weber, s. 2387; Aral, s. 393; Zevkliler/Havutçu, s. 340. Yalçınduran, vekilin müvekkile karşı bağımsız olmasını zorunlu olmayan unsurlar arasında saymaktadır (Yalçınduran, s. 46).

¹²⁹ Tandoğan, C II, s. 364; Zevkliler/Havutçu, s. 340; Yalçınduran, s. 59.

¹³⁰ Tandoğan, C II, s. 363 vd.; Zevkliler/Havutçu, s. 340; Yalçınduran, s. 58.

¹³¹ Tandoğan, C II, s. 39.

¹³² Zirkel, s. 350; Martinek, Bd. III, s. 302 vd.; Bernhard – Eckel, s. 101 vd.; von Sorge/Knopf, s. 12.

işi bizzat görmek mecburiyetindedir¹³³. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise, tedarikçinin sözleşmenin konusunu oluşturan parçayı bizzat meydana getirmesi mecburi değildir. Başka bir deyişle tedarikçi ana üreticiye vermeyi borçlandığı parçaları üretirken, aksi kararlaştırılmamışsa alt tedarikçilerden de yararlanabilir.

Vekâlet sözleşmesinde işin görülmesi için yapılan gider ve masraflar vekâlet rene ait olduğu halde¹³⁴, tam zamanında tedarik sözleşmesinde parçanın üretilmesi veya sağlanmasına ilişkin her türlü masraf ve giderler genellikle tedarikçiye aittir.

Vekâlette sözleşmeden dönme (azil veya istifa) kural olarak her zaman için mümkündür (TBK. m. 512)¹³⁵. Buna karşılık, tam zamanında tedarik sözleşmesinde bu sonuç, sıkı şartlara bağlanmıştır¹³⁶.

Sonuç olarak, vekâlet sözleşmesinin unsurları, tam zamanında tedarik sözleşmesinin genel karakterine uymaz¹³⁷. Bununla birlikte, tam zamanında tedarik sözleşmesi bazı durumlarda vekâlet sözleşmesi unsurlarını da ihtiva edebilir. Burada tedarikçinin üretim verilerinin kapsamlı olarak hazırlanması ve saklanması ile ilgili yükümlülüğü düşünülebilir. Bundan başka sözleşmede taraflar arasında üretim sürecinin tüm alanları ile ilgili sürekli bir bilgi verme yükümlülüğü bulunur. Çerçeve sözleşme ayrıca tarafların karşılıklı danışma yükümlülüğü oluşturmaları halinde de vekâlet sözleşmesi unsurlarını içerebilir. Örneğin, üretici tedarikçiyi kalite denetimi açısından desteklemekle ve tedarikçide zayıf noktalar tespit etmesi halinde ona danışmanlık yapmakla yükümlü olabilir. Bu husus aynı şekilde tam zamanında tedarik altyapısının kurulması ve geliştirilmesi için danışmanlık yapma, ihtiyaçlarını karşılama, rehberlik yapma ve know-how sağlama için geçerlidir. Bu hizmetler, vekâlet sözleşmesi anlamında, özellikle tam zamanında tedarik konusunda tecrübesiz olan tedarikçiler için büyük bir önem arz eder. Diğer taraftan tedarikçi, tedarik ettiği parça ile ilgili uzmanlığı sebebiyle alıcıya ürünün kullanımı ve geliştirilmesi hakkında danışmanlık yapmakla yükümlü olabilir. Bu tür anlaşmalar ise, vekâlet sözleşmesi niteliğindedir¹³⁸.

B. Hukuki Niteliği

Borçlar Kanunu'nda veya diğer herhangi bir kanunda özel ve ayrıntılı olarak dü-

¹³³ Tandoğan, C. II, s. 456 vd.; Zevkliler/Havutçu, s. 340; Yalçınduran, s. 59; Erlüle, Fulya: Alt Vekâlet, Prof. Dr. Selahattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan, İstanbul 1999, s. 259.

¹³⁴ Tandoğan, C. II, s. 40; Zevkliler/Havutçu, s. 340; Yalçınduran, s. 59.

¹³⁵ Yalçınduran, s. 59.

¹³⁶ Burada eser sözleşmesine benzer bir durum sözkonusudur. Eser sözleşmesinde dönme konusunda geniş bilgi için bkz. Öz, Turgut: İş Sahibinin Eser Sözleşmesinden Dönmesi, İstanbul 1989.

¹³⁷ Zirkel, s. 350 vd.; Bernhard – Eckel, s. 103; Bremer, s. 27 – 28.

¹³⁸ Bernhard – Eckel, s. 95; Bremer, s. 25; Sorge/Knapf, s. 10; Tandoğan, C. II, s. 40.

zenlenmemiş¹³⁹ sözleşmelere atıpkı veya isimsiz sözleşmeler¹⁴⁰ (Innominatverträge) denilmektedir¹⁴¹. İsimsiz sözleşmeler kendi içerisinde iki alt türe ayrılmaktadır. Bunlar, kendine özgü sözleşmeler ve karma sözleşmelerdir. Bununla birlikte, doktrinde bileşik sözleşmeler de bu başlık altında incelenmektedir¹⁴².

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, Borçlar Kanunu'nda veya diğer herhangi bir kanunda düzenlenmemiştir. Bu sebeple, tam zamanında tedarik sözleşmesi, isimsiz sözleşmeler arasında yer alır.

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, kanunda düzenlenmiş bazı sözleşmelere ilişkin unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu sözleşmeler, satış, eser ve vekâlet sözleşmeleridir¹⁴³. Yine anılan sözleşmelerle birlikte kanunlarda düzenlenmeyen ard arda teslimli sözleşme ve know – how sözleşmelerinin de unsurlarını taşımaktadır¹⁴⁴. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde, belirtilen sözleşmelerin unsurları kanunun öngörmediği tarzda bir araya getirilerek yeni bir sözleşme teşkil edilmiştir. Dolayısıyla, kanunda düzenlenen veya düzenlenmeyen sözleşmelerin unsurlarını kanunun öngörmediği tarzda bir araya getiren tam zamanında tedarik sözleşmesi bir karma

¹³⁹ Bir sözleşmenin kanunda düzenlenmesinden amaç, sözleşmenin herhangi bir kanunda yalnızca isminin zikredilmiş olması değil, ayrıca onun tanımının, en azından tipini belirleyen asli edimlerinin, yani tarafların hak ve borçlarının herhangi bir kanunda hükme bağlanmamış olmasıdır. Bu sebeple, kanunda yalnız ismi zikredilen bir sözleşme isimli değil, isimsiz sözleşmedir. Örneğin, önsözleşme (TBK. m. 29), irtifak sözleşmesi (TMK. m. 781), şerh sözleşmesi (TMK. m. 1009), hâkimiyet sözleşmesi (6102 sayılı TTK. m. 198/III) gibi (Eren, Fikret: İsimsiz Sözleşmelere İlişkin Bazı Sorunlar, Prof. Dr. Turgut Akıntürk'e Armağan, İstanbul 2008, s. 86; Aral, s. 49; Oktay, Saibe: İsimsiz Sözleşmelerin Geçerliliği, Yorumu ve Boşluklarının Tamamlanması, İHFM, Y. 1995 – 1996, C. LV, S. 1 – 2, s. 264; Gümüş, İsimsiz, s. 6.).

¹⁴⁰ Kanunda ayrıntılarıyla düzenlenmiş olup olmamalarına göre sözleşmeler, “*isimli sözleşmeler*” ve “*isimsiz sözleşmeler*” olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kanunda özel olarak ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş olan sözleşmelere isimli sözleşmeler (yasal tipik sözleşmeler) adı verilir. Bunlara örnek olarak, satış, bağışlama, kira, eser vb. sözleşmeler sayılabilir (Tandoğan, C. I/1, s. 7 vd.; Eren, s. 85; Kuntalp, Erden: Karışık Muhtevalı Akit, Ankara 1971, s. 9 – 10 (Kuntalp, Karışık)) Borçlar Kanunu'nun özel borç ilişkilerini düzenleyen kısmında bazı sözleşmelerin düzenlenmemesi değişik sebeplerden kaynaklanabilir. Bu, kanun koyucunun bazı sözleşmeleri düzenlemek istememesinden kaynaklanabileceği gibi, kanunun yapılması sırasında henüz bazı sözleşmelerin bilinmemesinden de kaynaklanabilir. Ekonomik ve teknolojik gelişmeler dinamik olan borçlar hukuku alanına yeni sözleşme türleri koymaktadır (Eren, İsimsiz Sözleşmeler, s. 85; Aral, s. 49; Kuntalp, Karışık, s. 9).

¹⁴¹ **Schlupe**, Walter R.: Innominatverträge, Schweizerisches Privatrecht, Bd. VII/2, Basel 1979, s. 770; **Huguenin**, Besonderer Teil, s. 209; **Tandoğan**, C. I/1, s. 12; **Eren**, İsimsiz Sözleşmeler, s. 86; **Aral**, s. 49; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 19; **Oktay**, s. 263; **Gümüş**, İsimsiz, s. 5 – 6.

¹⁴² **Tandoğan**, C. I/1, s. 12 vd.; **Eren**, İsimsiz Sözleşmeler, s. 91 vd.; **Aral**, s. 51 vd.; **Gümüş**, Mustafa Alper: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C. I, İstanbul 2008, s. 9.

¹⁴³ Tam zamanında tedarik sözleşmesi satış ve eser sözleşmesinin bütün unsurlarını taşıırken, az veya çok vekalet, ard arda teslimli sözleşme, hizmet, ortaklık gibi sözleşmelerin de unsurlarını taşımaktadır (**Bernhard – Eckel**, s. 104).

¹⁴⁴ Tam zamanında tedarik sözleşmesinde bulunan sözleşme tiplerine ait unsurlarla ilgili geniş bilgi için bkz. **Korkmaz**, s. 98 vd.

sözleşmedir¹⁴⁵. Bu konuda doktrinde görüş birliği sözkonusudur¹⁴⁶.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinin hukukî niteliğinin karma sözleşme olduğuna karar verdikten sonra, bu sözleşmenin karma sözleşmelerin hangi türüne dâhil olduğu incelenmelidir. Bu konuda bir sonuca varabilmek için öncelikle tarafların yükümlülüklerine bakmak gerekir. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde genel olarak tedarikçinin, bir parçanın tedariki ve tedarik edilecek parçanın teslimi yükümlülüklerine karşılık, sözleşmenin diğer tarafını oluşturan ana üreticinin ücret ödeme yükümlülüğü altına girdiği görülmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, tam zamanında tedarik sözleşmesinin, kombine tipli karma sözleşmeler¹⁴⁷ dâhil olduğu kabul edilmelidir¹⁴⁸.

Çalışma konusu sözleşme, rızaî ve tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Bu sebeple, adı geçen sözleşmede, tedarikçinin parça tedarik etme borcuna karşılık, ana üreticinin de ona ücret ödeme borcu bulunmaktadır. Ücret her parça tesliminde ödenebileceği gibi, belirli dönemler sonunda da ödenebilir.

II. Tam Zamanında Tedarik Sözleşmesinin Benzer Sözleşmelerle Karşılaştırılması

Yeni tedarik ve üretim metotlarının uygulanması ve geliştirilmesi, bu metotlardan kaynaklanan sözleşmelerin hukukî çerçeve şartlarının değişimini de gerekli kılmaktadır. Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenen klâsik temlik borcu doğuran sözleşmelerin, birçok bakımdan, uzun süreli tam zamanında tedarik sözleşmesinin gerçek özelliklerine uygun olmadığı bir gerçektir. Hâlbuki tam zamanında tedarik sözleşmesinde, öncelikli olarak, taraflar arasında sözleşme kurulurken vadesi belli olan ve isimsiz bir mübadele ilişkisi bulunmamaktadır. Çünkü bu sözleşmede teslim ilişkisi daha çok uzun bir zamana yayılmaktadır. Bu yüzden ifa da buna uygun olarak, kararlaştırılan süreye yayılır. Yukarıda da ifade edildiği üzere, tam zamanında tedarik sözleşmesinde asıl edim, münferit sözleşme yapmadır. Dolayısıyla tam zamanında tedarik sözleşmesi, münferit sözleşme ile kararlaştırılan edimin ifasıyla sona ermez. Söz-

¹⁴⁵ Kuntalp'in de belirttiği gibi; bir sözleşmenin unsurlarından sadece birisinin dahi kanunî türlere ait bir unsur olması, o sözleşmenin karma sözleşme olması için yeterlidir. Bkz. **Kuntalp**, Karışık, s. 82. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde satış, eser ve vekâlet sözleşmelerinin unsurları sözkonusu olduğu için, bu sözleşme kendine özgü yapısı olan bir sözleşme olarak kabul edilemez. Kaldı ki, sadece bu sözleşmeye özgü olan özel bir unsur da bulunmamaktadır.

¹⁴⁶ **Nagel**, s. 327; **Bernhard – Eckel**, s. 104; **Steckler**, s. 20; **Maischein**, s. 19; **Bremer**, s. 29; **Gebhardt**, s. 69 vd.

¹⁴⁷ Taraflardan birisinin, kanunda düzenlenmiş iki veya daha fazla isimli sözleşmeye ait aslî edimleri üstlenirken, diğer tarafın para ödeme borcu altına girdiği karma sözleşmeye, kombine sözleşme denir. Edim – karşı edim ilişkisi içinde bulunan bu sözleşmelerden birinin geçerliliği diğerinin geçerliliğine bağlıdır. Bu tür sözleşmeye örnek olarak, pansiyon, otelcilik sözleşmeleri ile yatılı okul veya hastaneye kabul sözleşmesi verilebilir. Bkz. **Schluep**, s. 775; **Eren**, İsimsiz Sözleşmeler, s. 94 – 95; **Aral**, s. 54 – 55; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 23; **Oktay**, s. 274.

¹⁴⁸ **Martinek**, Bd. III, s. 304; **Maischein**, s. 20; **Bremer**, s. 29.

leşmenin sona ermesi edim sonucunun gerçekleştirilmesi ve edim fiilinin yapılması ile ilişkili olmayan hususlara bağlıdır. Somut temlik borcu doğuran sözleşme ilişkisi ayrıca kapsamlı ve işletmeleri birbirine bağlayan bir organizasyon içine yerleştirilmiştir. Bunun dışında tedarikçi tarafından ifa edilecek borç miktar, özellik, fiyat ve ifa zamanı bakımından en baştan belirlenmez, aksine sürekli bir değişime tâbidir¹⁴⁹. Bu sebeplerle, tam zamanında tedarik sözleşmesi ile benzerlik gösteren diğer sözleşmeler bu başlık altında karşılaştırılıp, anılan sözleşmeyle benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur. Bunlar ortaklık sözleşmesi, hizmet sözleşmesi ve önsözleşmedir.

A. Âdi Ortaklık Sözleşmesi İle Karşılaştırılması

Tam zamanında üretim sistemi anlatılırken belirtildiği üzere, bu sistemde tedarikçi, ana üreticinin sanki bir uzantısı gibi iş görmektedir. Bu sözleşmede taraflar arasındaki uzun süreli ve yoğun işbirliği, bunlarla birlikte ortaya çıkan güven ve bağlılık ilişkisi de göz önüne alındığında ilk bakışta ortaklık sözleşmesine benzer bir durum sözkonusudur¹⁵⁰. Aşağıda bu durum ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Ortaklık sözleşmesi en genel anlamıyla iki veya daha fazla kişinin ortak bir amaca erişmek için emek ve/veya sermayelerini birleştirmeyi borçlandıkları sözleşmedir¹⁵¹. Ortaklık sözleşmelerinden âdi ortaklık sözleşmesi Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiş iken (TBK. m. 620 – 645), ticaret ortaklıklarına ilişkin sözleşmeler Türk Ticaret Kanunu'nda (TTK. m. 124 vd.) yer almıştır¹⁵². Ticaret ortaklıklarına ilişkin esaslar Türk Ticaret Kanunu'nda ayrıntılı olarak ve kendisine özgü esaslarla düzenlenmiş olduğundan, bu ortaklıklar konumuz dışındadır. Tam zamanında tedarik sözleşmesinin ortaklık sözleşmeleri ile karşılaştırılması incelenirken, Türk Borçlar Kanunu'nda düzenlenmiş olan âdi ortaklığa ilişkin hükümler göz önünde bulundurulacaktır.

Âdi ortaklık sözleşmesi, Türk Borçlar Kanunu'nun 620/I'inci maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre; “*Âdi ortaklık sözleşmesi, iki ya da daha fazla kişinin emeklerini ve mallarını ortak bir amaca erişmek üzere birleştirmeyi üstlendikleri sözleşmedir*”¹⁵³.

¹⁴⁹ Zirkel, s. 345; Bernhard – Eckel, s. 64.

¹⁵⁰ Martinek, Bd. III, s. 296; Bernhard – Eckel, s. 96; Bremer, s. 26.

¹⁵¹ Yavuz/Özen/Acar, s. 907; Yongalık, Aynur, *Adi Şirkette Sermaye Payı*, Ankara 1991, s. 5.

¹⁵² Âdi ortaklık sözleşmesi, Borçlar Kanunu'nun “*Özel Borç İlişkileri*” başlıklı ikinci kısmında düzenlenmiştir (TBK. m. 620 vd.). Bu sebeple âdi ortaklık bir borçlar hukuku kavramıdır.

¹⁵³ Bu tanım 818 sayılı eski Borçlar Kanunundaki (m. 520) düzenlemeden, kelimelerinin arıştırılmasından başka bir hüküm değişikliği içermemektedir. Daha önce tanımda kullanılan ve doktrinde eleştirilen “*ve*” bağlacı yeni Kanun'da da kullanılmaya devam etmektedir. Bununla ilgili olarak gerekçede; “*818 sayılı Borçlar Kanununun 520 nci maddesinin birinci fıkrasındaki “ve” bağlacı, Tasarının 620 nci maddesinin birinci fıkrasında da, ortakların ortaklık payı olarak sadece emeklerini veya mallarını ya da her ikisini birlikte koyabileceklerini ifade etmek üzere kullanılmıştır.*” denilmektedir. Bu açıklama kanımızca eleştirilere açıklık getirmek için yeterli değildir. Kanun'daki “*emeklerini ve mallarını*” kavramı yerine, tasarıdaki gibi “*sadece emeklerini veya mallarını ya da her ikisini birlikte*” şeklindeki bir kullanım amacı daha iyi ifade edebilirdi. Bununla birlikte anılan tanım, âdi ortaklığın oluşumu için zorunlu olan “*ortak amaç için birlikte çaba*” unsurunu

Doktrinde de âdi ortaklık hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bizim de katıldığımız görüşe göre âdi ortaklık, emeklerini ve/veya sermayelerini müşterek amaç doğrultusunda birleştirerek, belirledikleri amaca ulaşma konusunda birlikte çaba göstermeyi sözleşmeyle birbirlerine karşı taahhüt eden kişiler tarafından teşkil edilen ve tüzel kişiliği bulunmayan¹⁵⁴ kişi topluluğudur¹⁵⁵.

Âdi ortak sözleşmesinin aslı unsurlarından birisi; kişi unsurudur¹⁵⁶. Çünkü Türk Borçlar Kanunu âdi ortaklığın oluşumu için en az iki kişinin varlığını şart koşmaktadır¹⁵⁷. Bununla birlikte Kanunda ortak sayısı bakımından bir üst sınır öngörülmemiştir. Türk Borçlar Kanunu'nun 620'nci maddesinde iki veya daha fazla kimseden bahsedilmiş, bunların gerçek veya tüzel kişi olması belirtilmemiştir. Bu yüzden gerçek kişiler gibi tüzel kişiler de âdi ortaklıkta ortak sıfatıyla yer alabilmektedirler¹⁵⁸. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde, iki veya daha fazla taraf bu sözleşmeyi yapabilir. Bu sözleşmede kişi sınırlaması yoktur. Fakat sözleşme iki veya çok taraflı bir hukuki işlem olduğundan, bu sözleşmenin kurulması için de en az iki tarafa ihtiyaç vardır.

da yeterli açıklıkla ifade etmemektedir. Eleştiriler için bkz. **Barlas**, Nami: Adî Ortaklık Temeline Dayalı Sözleşme İlişkileri, İstanbul 1998, s. 9 vd. (Barlas, Ortaklık); **Karayalçın**, Yaşar: Ticaret Hukuku, C. II, Şirketler Hukuku, 2. Bası, Ankara 1973, s.126 vd.; **Yongalık**, s. 2 vd.

¹⁵⁴ Yarg. 12. HD., T. 07.10.2008, E. 2008/13412, K. 16601 ve Yarg. 12. HD., T. 16.12.2008, E. 2008/18531, K. 2008/22138, "Adi ortaklığın tüzel kişiliği olmadığından aktif ve pasif dava ehliyeti yoktur. Bu nedenle takibin veya davanın bütün ortaklara karşı açılması gerekir." www.kazanci.com [05.03.2009].

¹⁵⁵ **Barlas**, Ortaklık, s. 13; **Jung**, Peter: Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, (Hrsg. Marc Amstutz/ Peter Breitschmid/ Andreas Furrer/Daniel Girsberger/Claire Huguenin/Markus Müller – Chen/Vito Roberto/Alexandra Rumo – Jungo/Anton K. Schnyder), Art 530 OR, Zürich 2007, s. 2247; **Fikentscher**, s. 601; **Larenz**, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts, Bd: II, Besonderer Teil, 11. Aufl. München 1977, s. 335 (Larenz, Bd. II); **Yavuz/Özen/Acar**, s. 907 vd.; **Pulaşlı**, Hasan: Şirketler Hukuku, Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Adana 2003, s. 19; **Poroy**, Reha/**Tekinalp**, Ünal/**Çamoğlu**, Ersin: Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, 10. Tıpkı Basım, İstanbul 2005, s. 26.

¹⁵⁶ **Jung**, s. 2247; **Larenz**, Bd. II, s. 335; **Yongalık**, s. 5 – 6. TBK. m. 620 'de "...kişiler..." sözcüğü kullanılarak, âdi ortaklık tanımında açıkça bu unsura yer verilmiştir.

¹⁵⁷ Bu açıklamanın manai muhalifinden (karşıt kavramından), tek kişi ortaklığının âdi ortaklık şeklinde olamayacağı sonucu çıkarılabilir (**Barlas**, Ortaklık, s. 13, dn. 40; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 908; **Hirsch**, Ernst E.: Ticaret Hukuku Dersleri, 2. Bası, İstanbul 1946, s. 197; **Karayalçın**, s. 57; **Pulaşlı**, s. 14; **Poroy (Tekinalp/Çamoğlu)** s. 27; **Tekil**, Fehiman: Adî, Kolektif ve Komandit Şirketler Hukuku, 5. Bası, İstanbul 1996, s. 21 vd.). Tek ortaklı şirket konusunda geniş bilgi için bkz. **Atabek**, Reşat: Tek Ortaklı Şirket, BATİDER, Y. 1987, C. XIV, S. 1, s. 23 – 35; **Çevik**, Kemal: Fransız ve Türk Hukukunda Tek Ortaklı Şirket, Sınırlı Sorumlu Ticari İşletme, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Ankara 1998, s. 37 – 55.

¹⁵⁸ **Jung**, s. 2247; **Barlas**, Ortaklık, s. 14; **Yongalık**, s. 6; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 908; **Pulaşlı**, s. 15; **Poroy (Tekinalp/Çamoğlu)**, s. 28. Tüzel kişiliğe sahip olmayan kişi topluluklarının bağımsız bir birlik halinde âdi ortaklığa katılamayacağı doktrinde kabul edilmektedir. Gerekece olarak da, anılan kişi topluluklarının kişi sayılmadıklarına göre, kişiler tarafında oluşturulan bir hukuki birlik olan âdi ortaklıkta ortak sıfatıyla yer alamayacakları belirtilmiştir (**Barlas**, Ortaklık, s. 18; **Yongalık**, s. 6, dn. 19).

Âdi ortaklığın aslı unsurlarından bir diğeri de ortak amaç (müşterek gaye)'dir¹⁵⁹. İki veya daha çok kişinin ortak bir amacın gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmaları, âdi ortaklığın en temel unsurlarından birisidir. Bu sebeple, bir hukukî ilişkinin, âdi ortaklık olarak kabul edilebilmesi için sözleşme ile ulaşılmak istenen amacın bütün ortaklar için tek ve aynı olması gerekir¹⁶⁰. Ortak amaç, bu sözleşmeyi diğer mübadele sözleşmelerinden ayırır. Burada karşılıklı menfaat olmayıp, paralel yani aynı yönde menfaat vardır. Ortak amacın, taraflardan sadece bir kısmı açısından müşterek olması yeterli değildir. Yine, birden fazla kişinin aynı türden şahsî amaçları gerçekleştirmek üzere bir araya gelmeleri durumunda da amacın müşterek olduğundan bahsedilemez¹⁶¹.

Âdi ortaklık sözleşmesinin en önemli unsurlarından birisi taraflarda ortak bir amacın bulunmasıdır. Ortak amaca ulaşma hukukî ilişkinin odak noktasında bulunur. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde de ana üretici ile tedarikçi arasında ortak bir amacın bulunduğunu destekleyen çok sayıda dayanak noktası bulunmaktadır. Örneğin, üretilecek parçaların nihai ürünün piyasada satış başarısına sıkı sıkıya bağlı olması alıcı ile tedarikçi arasındaki ilişkinin belirgin özelliğidir. Gerçekten de nihai ürünler ne kadar çok satılırsa, tedarikçi de o kadar çok parça ürün üretir. Aksine, talebin gerilemesi durumunda, tedarikçi de ona göre daha az parça ürün üretmek durumunda kalır. Çünkü, tedarikçinin parça ürünleri başka şekilde değerlendirme imkânı genel olarak bulunmaz. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde her iki tarafın da nihai ürünün satış başarısında ortak ve çok önemli bir menfaati bulunur¹⁶². Tam zamanında tedarik sözleşmesinin taraflarının ivazlar mübadelesiyle kendi menfaatlerini kollamaları bir önem arz etmez, çünkü ortaklar tarafından güdülen nihai hedeflerin aynı şekilde müşterek olmasına gerek yoktur. Nihai hedefler sadece tarafların, sözleşmenin konusu olmayan saikleridir. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde her ne kadar ortak bir hedef belirleme sözkonusu olabilirse de, bunun mutlaka olması gerekli değildir. Bunun için her iki taraf da amaçlarına ulaşmak için sıkı bir işbirliği içine girerler. Çünkü, ortak hedeflerin gerçekleştirilmesi her iki tarafın ekonomik yararınadır. Sözleşme taraflarının ortak menfaat ve hedefleri ortak bir amacı oluşturmak için yeterlidir¹⁶³.

Ortaklık sözleşmesinin bir diğer unsuru, amaç doğrultusunda birlikte çalışma (affectio societatis)'dir. Bir hukukî ilişkinin âdi ortaklık olarak nitelendirilebilmesi için, tarafların ortak bir amaç etrafında bir araya gelmiş olmaları yeterli değildir. Bununla birlikte, tarafların ayrıca ortaklığın amacının gerçekleşmesine yönelik faaliyetlere aktif olarak katılmayı, bu şekilde diğer ortaklarla işbirliği yaparak, onlarla bir-

¹⁵⁹ Jung, s. 2248; Fikentscher, s. 601; Larenz, Bd. II, s. 335; Barlas, Ortaklık, s. 19; Yongalık, s. 10; Yavuz/ Özen/Acar, s. 908; Pulaşlı, s. 15; Poroy (Tekinalp/Çamoğlu), s. 32 vd.

¹⁶⁰ Fikentscher, s. 601; Yavuz/Özen/Acar, s. 909; Barlas, Ortaklık, s. 20.

¹⁶¹ Barlas, Ortaklık, s. 19.

¹⁶² Zirkel, s. 350; Martinek, Bd. III, s. 297; Bernhard – Eckel, s. 96; Bremer, s. 26.

¹⁶³ Bernhard – Eckel, s. 97 – 98. Aksi görüş için bkz. Martinek, Bd. III, s. 298; Bremer, s. 26.

likte çaba sarf etmeyi de üstlenmiş olmaları gerekir¹⁶⁴. Başka bir deyişle, taraflardan her biri ortak amacın gerçekleşmesine katkıda bulunmalıdır. Bu cümleden hareketle, taraflar arasında mevcut bir hukukî ilişki sebebiyle ortak çaba yükümlülüğü yoksa¹⁶⁵ veya var olan ortak çaba yükümlülüğü ortaklık sözleşmesinden kaynaklanmıyorsa¹⁶⁶, bir âdi ortaklıktan söz edilemez. Birlikte çaba unsuru, âdi ortaklığı karşılıklı sözleşmelerden ayıran en önemli kistastır.

Bir ortaklık sözleşmesinde tarafların ortak amacın gerçekleştirilmesi hususunda birlikte çalışmaları, ortaklık sözleşmesinin önemli unsurlarından birisidir. Aksi halde bir ortaklık sözleşmesinden bahsedilemez. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise tedarikçi, üretimin plânlanması ve karar alma süreçlerine katılma veya etki etme imkânından yoksundur. Uygulamada sadece ana üretici kendi nihai ürününün satışını sevk ve idare etme imkânına sahiptir. Çok sayıda tedarikçi olduğu için, satışların üretici tarafından merkezî olarak sevk ve idare edilmesi gerekir. Eğer üretici tüm tedarikçilerle önceden anlaşmak mecburiyetinde kalırsa, piyasadaki değişikliklere gereken zamanda tepki gösteremez. Bundan dolayı da tedarikçi birlikte çalışma yükümlülüğünü geniş ölçüde talimatlara uyma şeklinde yerine getirir¹⁶⁷. Başka bir deyişle, tedarikçi ana üreticinin talimatlarına göre istenilen parçayı tedarik etmekle yükümlüdür. Bu durum ortakların eşit haklara sahip olduğu ortaklık ilişkisine yabancıdır¹⁶⁸. İşbirliği, âdi ortaklıkta hem bir hak hem de bir yükümlülük iken, tedarikçi için salt bir yükümlülük olarak belirlemektedir.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde işbirliği yoğunluğunun yapı unsuruna taraflar açısından bakıldığında katılım değil, bilâkis uyum sağlamak olduğu görülür. Çünkü, üreticinin, kendi işletmesinin üretim yükünü başkasına yükleyerek, işletmesini en uygun şekilde idare etmekte menfaati vardır. Tedarikçinin, üreticinin iş başarısına katılımında ise, ancak dolaylı bir menfaati vardır. Üretici nihai ürün için gerekli olan malzemeleri tedarikçiden ücret karşılığında temin etmektedir. Böylece üretici, tedarikçiyi iş başarısının şans ve risklerinin ortağı yapmaz. Ancak tedarikçinin dolaylı olarak kâr ve zarara katılımı mümkündür¹⁶⁹.

Âdi ortaklık sözleşmesinde ortaklardan her biri diğer ortak veya ortaklardan karşı edimi elde etmek için edim yükümlülüğü altına girmemektedir. Başka bir deyişle, karşı edim, o ortağın kendi edimine nazaran bir karşılık teşkil etmemektedir. Gerçekten de âdi ortaklıkta, diğer sözleşmelerden farklı olarak, karşılıklı ve zit

¹⁶⁴ Jung, s. 2248; Larenz, Bd. II, s. 346; Sungurbey, İsmet: Medeni Hukuk Sorunları, C. V, İstanbul 1984, s. 617; Yavuz/Özen/Acar, s. 909; Barlas, Ortaklık, s. 28; Pulaşlı, s. 18 – 19; Porroy (Tekinalp/Çamoğlu), s. 35. Yarg. 13. HD., T. 24.11.1980, E. 1980/6387, K. 1980/6111. (YKD, Y. 1981, C. VII, s. 1454 – 1456).

¹⁶⁵ Örnek, hatır için bir amaç etrafında birleşme gibi.

¹⁶⁶ Örnek, miras şirketi vb.

¹⁶⁷ Bernhard – Eckel, s. 98.

¹⁶⁸ Bremer, s. 26.

¹⁶⁹ Martinek, Bd. III, s. 298.

menfaatler değil, tam aksine aynı yöndeki menfaatler sözkonusudur¹⁷⁰. Ortaklıktan elde edilecek kazanç payı da bu anlamda bir ivaz olarak kabul edilemez. Çünkü sözkonusu sözleşmede ortaklar, müşterek amaca ulaşmak için, bu uğurda edimlerini birleştirmektedirler. Bu sebeple, katılma payı, edimlerinin ifası diğer ortaklara değil, ortaklığa, başka bir deyişle iştirak halinde hak sahipleri birliğine yapılır. Dolayısıyla ifa edilmesi gereken katılım payı da ortaklık tarafından veya ortaklık adına talep edilir¹⁷¹. Açıklanan bu durumlar, âdi ortaklık sözleşmesinin edim değişimini amaçlayan bir mübadele sözleşmesi niteliğini taşımadığını göstermektedir. Bu yüzden, âdi ortaklık sözleşmesini tek taraflı veya eksik iki tarafa borç yükleyen ya da tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olarak değerlendirmek mümkün değildir¹⁷².

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde bir tarafın (tedarikçinin) ana üretici tarafından talep edilen parçanın tedarik edilmesi yükümlülüğü mevcut iken, diğer tarafın da (ana üreticinin) kendisine tedarik edilen parçalar için bir ücret ödemesi gerekmektedir. Başka bir deyişle, tam zamanında tedarik sözleşmesinde, edim yükümleri sözkonusu olan iki tarafın edimlerinin karşılıklı olarak değişimi vardır. Bu sebeple, tam zamanında tedarik sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Tedarikçi ile ana üreticinin edimleri birbirinin varlık sebebini ve karşılığını oluşturmaktadır. Bu açıklamalar ışığında tam zamanında tedarik sözleşmesinin, tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olduğu açıktır¹⁷³. Bu yönüyle tam zamanında tedarik sözleşmesi, âdi ortaklık sözleşmesinden farklıdır.

Nihayet, tam zamanında tedarik sözleşmesinde, ortaklık sözleşmesinde olduğu gibi, ortaklığa sermaye koyma unsuru sözkonusu olmamaktadır¹⁷⁴. Yapılan açıklamalar göz önüne alındığında, tam zamanında tedarik sözleşmesinin, bazı yönlerden ortaklık sözleşmesine benzediği, ancak ortaklık sözleşmesinin unsurlarının tamamını taşımadığı görülmektedir¹⁷⁵. Tabii ki bu durum, uygulamada tarafların tam zamanında tedarik sözleşmesini ortaklık sözleşmesi ile birlikte yapmalarına engel teşkil etmez.

¹⁷⁰ **Fikentscher**, s. 601; **Larenz**, Bd. II, s. 337; **Poroy (Tekinalp/Çamoğlu)**, s. 30. Yarg. HGK., T. 10.04.1991, E. 1991/13 – 76, K. 1991/199; “...*Adi ortaklık sözleşmelerinde ortaklar, öteki sözleşmelerden tamamen farklı olarak, emeklerini ve sermayelerini ortak bir amaç için birleştirdiklerinden, aralarında sıkı bir işbirliği kurulmakta ve güvene dayanan bu işbirliği ilişkisi nedeniyle ortaklar birbirlerinin vekili gibi, ortaklık işlerinden dolayı özenle hareket etmek, ortakları zarara uğratmamakla yükümlü tutulmuşlardır.*” (www.kazanci.com) [20.02.2009].

¹⁷¹ **Larenz**, Bd. II, s. 337; **Barlas**, Ortaklık, s. 46.

¹⁷² **Larenz**, Bd. II, s. 337; **Barlas**, Ortaklık, s. 46 – 47. Yarg. HGK. T. 11.12.1963, E. 1963/4 – 26, K. 1963/96; “...*ortaklık, karşılıklı borçları kapsayan bir akit değildir. Herkesin belli bir amaca ermek için bir takım borçlar altına girdiği akittir ki bundaki borçlar, hukuk bakımından bir birinin karşılığı sayılmaz.*” (www.kazanci.com) [20.02.2009].

¹⁷³ **Nagel**, s. 320; **Martinek**, Bd. III, s. 296; **Bernhard – Eckel**, s. 55 vd; **Steckler**, s. 14 vdd.; **Bremer**, s. 21.

¹⁷⁴ **Martinek**, Bd. III, s. 297.

¹⁷⁵ **Zirkel**, s. 350; **Martinek**, Bd. III, s. 298; **Bernhard – Eckel**, s. 100; **Bremer**, s. 26; **Gebhardt**, s. 67.

B. Hizmet Sözleşmesi İle Karşılaştırılması

Hizmet sözleşmesi, işçinin işverene bağımlı olarak belirli veya belirli olmayan süreyle iş görmeyi ve işverenin de ona zamana veya yapılan işe göre ücret ödemeyi üstlendiği sözleşmedir (TBK. m. 393)¹⁷⁶. Hizmet sözleşmesinin en önemli unsurunun işveren ile işçi arasındaki bağımlılık unsuru¹⁷⁷ olduğu konusunda doktrinde görüş birliği mevcuttur¹⁷⁸. Bağımlılık unsuru, işçinin işini, işverenin direktifine uygun bir şekilde görmesi ve emeğini işverenin emrine tahsis etmesi anlamına gelmektedir¹⁷⁹.

¹⁷⁶ Hizmet sözleşmesiyle ilgili benzer tanımlar için bkz. **Reisoğlu**, Seza: Hizmet Akdi, Ankara 1968, s. 38); **Antalya**, O. Gökhan: Hizmet Akdinin Tanımı, Unsurları ve Hukukî Niteliği, YD, Y. 1987, C. 13, S. 1 – 2, s. 123 vd.; **Portmann**, Wolfgang: Basler Kommentar, Obligationenrecht, Bd. I, 4. Aufl., (Hrsg. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand), Basler 2007, s. 1745; **Koller**, Alfred: in Das Schweizerische Obligationenrecht, 9. Aufl., (Hrsg. Guhl, Theo/ Koller, Alfred/Schnyder, Anton K./Druey, Jean Nicolas), Zürich 2000, s. 469; **Yavuz /Özen/ Acar**, s. 437; **Zevkliler/Havuçtu**, s. 291; **Esener**, Turhan: İş Hukuku, Ankara 1978, s. 126; **Süzek**, Sarper: İş Hukuku, Yenilenmiş 4. Baskı, İstanbul 2008, s. 211 vd.

¹⁷⁷ Hizmet ilişkisinde bağımlılık kavramı mutlak değil, göreceli bir nitelik taşır. İşçinin, yaptığı işin niteliğine, iş yerindeki hiyerarşik konumuna ve mesleki durumuna göre bağımlılık ilişkisi farklı derecelerde olabilir. İş yerindeki üst düzey yöneticilerin, hukukçu, mühendis gibi uzmanlığa sahip kişilerin, vasıflı veya vasıfsız işçilerin işverene bağımlılığı farklı düzeylerde olabilir (**Baisterzi**, Süleyman: Çalışmanın Kesintiye Uğramasının Sosyal Sigorta İlişkinine Etkisi, Ankara 2007, s. 32; **Güzel**, Ali: Ekonomik ve Teknolojik Değişim Sürecinde İşçi Kavramı ve Yeni Bir Ölçüt Arayışı, İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda İşçi ve İşveren Kavramları ve Ortaya Çıkan Sorunlar, İstanbul 1997, s. 28 – 29). Yargıtay'ın bir kararında da bağımlılık; “*Burada sözkonusu olan bağımlılık, her an ve durumda çalışanı denetleme veya buyruğuna göre edimini yaptırma olanağını işverene tanıyan, çalışanın edimi ile ilgili buyruklar dışında çalışma olanağı bulamayacağı nitelikte bir bağımlılıktır. Bununla birlikte, sigortalı sayılabilmek için bunlardan ayrı olarak hizmet sözleşmesinin öngördüğü edimin işverene ait işyerinde görülmesi koşulunun da gerçekleşmiş bulunması gerekir.*” şeklinde ifade edilmiştir. Yarg. 10. HD. T. 27.02.1984, E. 1984/1132, K. 1984/1166 (YKD. Y. 1984, C. X, S. 6, s. 898 – 900). Dünyadaki ekonomik ve teknolojik gelişmeler bazı durumlarda hizmet sözleşmesinde klasik bağımlılık ilişkisinin zayıflaması sonucunu doğurmaktadır. İletişim teknolojisindeki olağanüstü gelişme sonucunda bilgisayarla işçinin bulunduğu yerden çalışmaya katılabilmesi, internet üzerinden çalışma gibi istihdam türlerine imkân tanımıştır. Bu da geleneksel işin görüleceği yer anlamındaki işyeri kavramının değişmesine yol açmaktadır. Bu gelişmenin sonucu olarak da işverenin işçi üzerindeki yönetim, gözetim ve denetim imkânı azalmakta ve bağımlılık ilişkisinin zayıflamasına yol açmaktadır (**Güzel**, s. 24 vd.).

¹⁷⁸ **Portmann**, s. 1748; **Emmel**, Frank: Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, (Hrsg. Marc Amstutz/ Peter Breitschmid/ Andreas Furrer/Daniel Girsberger/Claire Huguenin/Markus Müller – Chen/Vito Roberto/Alexandra Rumo – Jungo/Anten K. Schnyder), Zürich 2007, s. 1907; **Von Büren**, Bruno: Schweizerisches Obligationenrecht Besonderer Teil, Zürich 1972, s. 122 vd.; **Koller** (Guhl/Schnyder/Druey), s. 470; **Fikentscher**, s. 534; **Esser/Weyers**, s.238; **Antalya**, O. Gökhan: Hizmet Akdinin Tanımı, Unsurları ve Hukukî Niteliği, YD, Y. 1987, C. 13, S. 3, s. 296 vd. BGE 90 II 486 “*Hizmet akdini karakterize eden tabiiyet rabıtası, Anın faaliyetini B şirketinin nezareti altında yapmasında belirmektedir.*” (**Reisoğlu**, s. 51, dn. 60’dan naklen). YİBK. T. 20.01.1986, E. 1985/6, K. 1986/1; “*İşin işyerinde veya işyerinden sayılan yerlerde, işverene bağımlılık kuralı çerçevesinde yapılması esastır.*” Yarg. 10. HD. T. 18.06.1990, E. 1990/2951, K. 1990/6089 “*Yapılan iş, işverenin gözetim ve denetimi altında işyerinde görülmekte ise, aradaki ilişki hizmet sözleşmesine dayalıdır.*” Bunlar ve benzer kararlar için bkz. (www.kazanci.com) [20.02.2009].

¹⁷⁹ İşçinin işverene bağımlılığı çeşitli şekillerde olabilir. Burada sözkonusu olan hukukî bağımlılıktır. Yoksa işçinin iktisaden işverene bağlı olması diğer sözleşmelerden ayırıcı bir rol oynamaz (**Reisoğlu**, s. 51).

Başka bir deyişle, bağımlılık unsurundan amaç, yabancı bir iş organizasyonu içinde, çalışan kişinin işverenin emir ve talimatları doğrultusunda çalışmasını sürdürmesidir. Bu unsur hizmet sözleşmesini iş görme amacına yönelik diğer sözleşmelerden ayıran temel bir unsurdur¹⁸⁰.

Yukarıda da ifade edildiği üzere tam zamanında tedarik sözleşmesinde tedarikçi, kendi ad ve hesabına işgören bağımsız bir işletmecidir. Bu unsur, adı geçen sözleşmeyi hizmet sözleşmesinden ayırır. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ana üretici ile tedarikçi arasındaki sıkı ilişkiye rağmen, bir hiyerarşik ilişki yoktur. Ana üreticinin talimatları tedarik edilecek parçanın nitelik ve ifasıyla ilgilidir. Yoksa tedarikçinin işletmesindeki yönetim, çalışanlarla ilişkiler ve çalışanların ücretinin ödenmesi gibi bağımlılığı gösteren davranışlarla ilgili değildir. İşin sevk ve idaresi bakımından bir talimat verme sözkonusu değildir. Tedarikçi, kendi iş organizasyonu içinde ve ana üreticinin mesai ve iş konusunda bir talimatı olmadan çalışmakta, sadece kalite gibi ana üreticinin kendisinden istediği konularda bilgi vermekte veya denetimi kabul etmektedir¹⁸¹. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde her iki taraf da işletmesi ile ilgili ekonomik riski kendisi taşımaktadır.

Belirli veya belirsiz bir süre için iş görmenin üstlenilmiş olması hizmet sözleşmesinin diğer bir unsurudur¹⁸². Hizmet sözleşmesinin konusunu oluşturan hizmetin görülmesi az çok bir süreklilik taşımaktadır¹⁸³. Başka bir deyişle, bu tür sözleşmede sü-

¹⁸⁰ **Portmann**, s. 1748; **Koller (Guhl/Schnyder/Druey)**, s. 469; **Reisoğlu**, s. 51; **Zevkililer/Havutçu**, s. 293; **Esener**, s. 127 vd.; **Süzek**, s. 213; **Çelik**, Nuri: İş Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 19. Bası, İstanbul 2006, s. 73 vd.; **Antalya**, S. 3, s. 304. Yarg. 9. HD, T. 09.02.1999, E. 1998/18888, K. 1999/1810; “*Davalı belli bir süre göstermek suretiyle davacının çalışmasını istemekte ve çalışmasının hangi konuları kapsadığını ve kendisinden talimat alınacağını belirtmektedir. Çalışma süresi belirtildiği gibi gösterilen çalışma saatlerinde kendilerinden emir ve talimat beklenmesi, izne ve tatile çıkmadan önce kendilerine bilgi verilmesi istenmektedir. Zaman ve bağımlılık özellikleri ağır bastığı, işveren ve işveren temsilciliği ilişkisinin ayırıcı özellikleri arasında olduğu ekonomik risk de işverende olduğundan ilişki ... hizmet sözleşmesidir.*”; Yarg. 10. HD, T. 18.06.1990, E. 1990/2951, K. 1990/6089; “*Yapılan iş, işverenin gözetimi ve denetimi altında işyerinde görülmekte ise, aradaki ilişki hizmet sözleşmesine dayalıdır. Zaman ve bağımlılık öğeleri yoksa, çalışma ilişkisi istisna sözleşmesine dayanıyor demektir.*” Benzer kararlar için bkz. Yarg. HGK. T. 09.05.2007, E. 2007/13 – 247, K. 2007/262; Yarg. HGK. T. 02.02.2005, E. 2004/10 – 737, K. 2005/26 (www.kazanci.com) [20.02.2009].

¹⁸¹ “*Davacı avukat, aldığı dava ve icra takiplerini teslim aldıktan sonra, kendi iş organizasyonu içerisinde ve işverenin mesai ve iş konusunda bir talimatı olmadan takip etmekte ve sonuçlandırmakta, sadece aşamaları ve sonuçları hakkında rapor sunmaktadır. Davacı avukat, aynı iş organizasyonda ücreti kendisi tarafından ödenen yardımcı eleman çalıştırmakta, keza işini kaybetme riski olmaksızın verilen görevi reddetme hakkına sahip bulunmaktadır. O halde, taraflar arasındaki sözleşmede, iş sözleşmesinin belirleyici unsuru olan hukuki ve kişisel bağımlılıktan söz edilemez.*” Yarg. 9. HD, T. 13.07.2009, E. 2008/876, K. 2009/20602 (www.kazanci.com) [15.10.2009].

¹⁸² Hizmet sözleşmesi, zaman içinde devamlı bir ilişkiyi ifade etmektedir. Sözkonusu devamlı ilişki işçinin bütün zamanını işverene tahsis etmesi anlamına gelmemektedir. Günde veya haftada bir saat çalışma gibi fasilalı hizmet ifaları da hizmet sözleşmesinin konusunu oluşturabilir (**Reisoğlu**, s. 50; **Antalya**, S. 4, s. 466).

¹⁸³ **Portmann**, s. 1747; **Emmel**, s. 1907; **von Büren**, s. 122; **Larenz**, Bd. II, Halbband 1, s. 310. Nitekim İsviçre Federal Mahkemesi değişik kararlarında hizmet görmenin sürekli olması şartını

rekli borç ilişkisi sözkonusudur. Bir tek işin yapılması veya belirli bir sonucun meydana getirilmesinin üstlenilmesi, hizmet sözleşmesinin konusunu oluşturma yönünden hizmet görme kavramına girmez¹⁸⁴.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise önceden belirtilmiş olan ve bir bütün teşkil eden bir emek sonucunun (bir parçanın) meydana getirilmesi önemlidir. Başka bir deyişle, tam zamanında tedarik sözleşmesinde, bağımsız bir bütün oluşturan parçanın meydana getirilmesi için emek harcadığı halde, hizmet sözleşmesinde belirli bir süre işveren için emek harcayarak onun gösterdiği iş görülür¹⁸⁵.

Hizmet sözleşmesinde süre önemli bir unsurken, tam zamanında tedarik sözleşmesinde kural olarak tedarikçi belirli bir süreyle bağlı değildir¹⁸⁶. Bununla birlikte tam zamanında tedarik sözleşmesinde de bir süre kararlaştırılabilir. Ancak kararlaştırılan bu süre, sonucun meydana getirilmesi için değil, meydana getirilen sonucun (parçanın) teslimi içindir¹⁸⁷.

C. Önsözleşme İle Karşılaştırılması

Tarafların gelecekte borçlandırıcı bir sözleşme kurma konusunda yaptıkları sözleşmeye önsözleşme denir¹⁸⁸. Önsözleşme TBK. m. 29'da düzenlenmiştir¹⁸⁹. Sözkonusu madde hükümlerinden de anlaşılacağı üzere, sonradan yapılacak asıl sözleşme mutlaka bir borçlanma işlemi niteliği taşımalıdır¹⁹⁰. Başka bir deyişle, sonradan ya-

hizmet sözleşmesinin unsurlarından birisi olarak kabul etmektedir (**Zevkililer/Havutçu**, s. , 292, dn. 11).

¹⁸⁴ **Reisoğlu**, s. 50; **Yavuz/Özen/Acar**, s. 438; **Zevkililer/Havutçu**, s. 292; **Antalya**, S. 4, s. 467 vd.

¹⁸⁵ **Zevkililer/Havutçu**, s. 310.

¹⁸⁶ Tandoğan eser sözleşmesinin hizmet sözleşmesinden farkını anlatırken, bir kimsenin belirli bir zamanda belirli olmayan sayıda parça üretimini, ücret karşılığında üzerine alması halinde, kural olarak burada eser sözleşmesinin değil, hizmet sözleşmesinin olduğunu belirtmektedir. Eser ile hizmet sözleşmesi arasındaki bu ayrımı yaparken, belirli sayıda parça üretilecekse, kararlaştırılan sayıda parçanın üretme sonucunun mu, yoksa bunun için gerekli zamanda çalışmanın mı yüklenildiğine bakılması gerektiğini ifade etmektedir (**Tandoğan**, C. II, s. 36).

¹⁸⁷ **Maischein**, s. 23.

¹⁸⁸ **Kramer**, s. 60; **Kut/Schnyder**, s. 1248; **Larenz**, s. 85; **Koller (Guhl/Schnyder/Druey)**, s. 107; **Schwenzer**, İngeborg: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 4. Aufl., Bern 2006, s. 162; **Merz**, Hans: Vertrag und Vertragsschluss, Freiburg 1988, s. 148; **Ayrancı**, Hasan: Ön Sözleşme, Ankara 2006, s. 41; **Eren**, s. 277; **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 100; **Oğuzman/Öz**, s. 148; **Antalya**, s. 264. İsviçre hukukunda önsözleşme kaynağını İsviçre Borçlar Kanunu m. 22/I'deki; "*Bir akdın ileride inşa edilmesine dair yapılan mukavele muteberdir*" hükmünden alır. Bkz. **Koller (Guhl/Schnyder/Druey)**, s. 108. Alman hukukunda ise, BGB'de önsözleşme konusunda bir hüküm yoktur; sözleşme özgürlüğü ve özellikle de sözleşmenin içeriğini düzenleme serbestisi temelinde bu tür bir sözleşme geçerli olarak kurulabilir (**Larenz**, s. 86).

¹⁸⁹ Türk hukukunda önsözleşme kaynağını Türk Borçlar Kanunu m. 29/I'deki; "*Bir sözleşmenin ileride kurulmasına ilişkin sözleşmeler geçerlidir.*" hükmünden alır.

¹⁹⁰ Bazı durumlarda asıl sözleşmeyi hemen yapmak hukuken mümkün olmadığı halde, önsözleşme yapılabilir. Örneğin Türk Hukukunda taşınmaz satış vaadi önsözleşme olarak kabul edilmek-

pılacak asıl sözleşme bir borç sözleşmesi olmalıdır. Bu sebeple, sonradan yapılacak sözleşme bir tasarruf işlemi ise, onu hazırlayan borç sözleşmesi bir önsözleşme değildir¹⁹¹. Bu açıklamalara göre, satış sözleşmesi hiçbir zaman önsözleşme olamazken, satış vaadi sözleşmesi bir önsözleşmedir¹⁹². Çünkü satış vaadi sözleşmesi ile bir borç sözleşmesi olan satış sözleşmesinin yapılması taahhüt edilmektedir.

Önsözleşme yaparken önemli olan husus, ileride asıl sözleşmeden doğacak edimler değil, doğrudan doğruya asıl sözleşmenin yapılmasıdır. Önsözleşme asıl sözleşmenin kurulmasını teminat altına alan bir kurumdur; özellikle bu niteliğiyle bir anlam taşır¹⁹³. Asıl sözleşmenin kurulması ile ilke olarak önsözleşme sona erer. Sadece asıl sözleşmenin kurulmuş olması önsözleşmenin yerine getirilmiş sayılması için yeterlidir¹⁹⁴.

Önsözleşmede, asıl sözleşmeyi kurmak için önceden bağlanılmıştır. Başka bir deyişle o ilişki bakımından karar alma özgürlüğü kaybedilmiştir. Çerçeve sözleşme olarak kurulan tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise, taraflar geleceğe yönelik kararlar alma özgürlüklerinden bu tarzda yoksun kalmamaktadırlar. Gerçekten de, sözkonusu sözleşmede taraflar kurulması düşünülen sözleşmelerin sınırlarını çizmek ve bazı esasları önceden belli etmekle, temel mekanizmayı kurmakla yetinmiş ve diğer ayrıntıların belli edilmesini, bu sınır ve esaslar dâhilinde kurulacak münferit sözleşmelere bırakmışlardır¹⁹⁵.

Önsözleşme gelecekteki asıl sözleşmenin kurulmasını sağlamak için yapılır ve asıl sözleşme kurulunca da bu sözleşme sona erer. Tam zamanında tedarik sözleşmesinin asıl amacı, gelecekte bir asıl sözleşme kurmak değildir. Bununla birlikte tam zamanında tedarik sözleşmesinin asıl amacı, kapsamlı bir sözleşmeden sonra kurulacak pek çok ve farklı sözleşmeye ilişkin ortak hükümleri göstermektir. Bu sebeple, münferit sözleşmeler kurulsun bile tam zamanında tedarik sözleşmesi varlığını devam ettirir¹⁹⁶.

tedir. Bir kimsenin, henüz kendisine ait olmayan, ölüm döşğinde yatan babasına ait olan ve kendisinin tek mirasçısı olduğu bir taşınmazı, satmak istemesi durumunda, tapuda resmî satış senedi düzenlemek mümkün olmadığı halde, noter önünde bir taşınmaz satış vaadi yapma imkânı vardır. Bkz. **Çenberci**, Mustafa: Gayrimenkul Satış Vaadi, 3. Baskı, Ankara 1986, s. 119 vd.; **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 103; **Oğuzman /Seliçi /Özdemir – Oktay**, s. 311.

¹⁹¹ **Larenz**, s. 86; **Koller (Guhl/Schnyder/Druey)**, s. 107; **Ayrancı**, s. 43 – 44; **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 100; **Oğuzman/Öz**, s. 148. Aksi halde, borç sözleşmelerinin çoğunu önsözleşme saymak gerekecektir. Örnek olarak, otomobilini A'ya satan B'nin yaptığı satış işlemini sonradan yapılacak tasarruf işlemine nispetle önsözleşme saymak gibi (**Kocayusufpaşaoğlu**, s. 100).

¹⁹² **Ayrancı**, s. 53; **Eren**, s. 277; **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 100; **Oğuzman/Öz**, s. 148.

¹⁹³ **Kut/Schnyder**, s. 1248; **Merz**, s. 149; **Ayrancı**, s. 50; **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 103.

¹⁹⁴ **Ayrancı**, s. 51.

¹⁹⁵ **Bernhard – Eckel**, s. 76.

¹⁹⁶ **Bernhard – Eckel**, s. 76.

Önsözleşmede önceden kararlaştırılan bir borç doğurucu sözleşme yapma mecburiyeti var iken, tam zamanında tedarik sözleşmesinde belirli veya belirsiz bir süre içerisinde birden fazla münferit sözleşmenin yapılması kararlaştırılmaktadır. Ancak burada belirli sayıda sözleşme yapma kararlaştırılmamaktadır. Çünkü, nihai ürüne müşterilerden gelecek talebe göre, münferit sözleşme yapma sayısı artar veya azalır. Önsözleşmede taraflardan birisi asıl sözleşmeyi yapmaktan kaçınırsa, diğer taraf gerekli sözleşme kurma beyanı için dava açabilir¹⁹⁷. Buna karşılık tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise, münferit sözleşme, nihai ürün için olacak talebe göre yapılacağından, burada tedarikçi münferit sözleşme yapılması için dava açamaz.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, kaynak ve işgücü sıkıntısı içinde bulunan Japonya'da Toyota Şirketi tarafından geliştirilmeye başlanılan ve 1970'li yıllardaki enerji krizi ile ülke çapında uygulanmaya konulan tam zamanında üretim sistemi, yeni ve modern bir üretim sistemidir. Bu üretim sisteminin en önemli özelliği verimliliği artırması, sürekli iyileştirme sağlaması, israfı önlemesi ve stok tutmayı en aza indirmesidir. Bu özellikleri sebebiyle sistem, önemli bir kaynak tasarrufu sağlamaktadır. Bunun sonucunda nihai üretici bu kaynağı başka alanlara kaydırmakta ve rekabetin yoğun olarak yaşandığı günümüzde avantaj elde etmektedir. Tam zamanında üretim sistemi, üretim, yönetim, insan kaynakları ve müşteri ilişkileri açısından bütünlük oluşturan bir felsefedir. Yine bu sistem eş zamanlı bir üretim sistemidir. Adı geçen üretim sistemi, özellikle otomotiv ve elektronik üretiminde uygulanmaktadır.

Tam zamanında üretim sisteminde diğer üretim sistemlerinden farklı olarak sık ve küçük miktarlarda teslimatın yapılması ve kalite kontrol ile parça giriş kontrolünün genellikle tedarikçiye kaydırılması gibi özellikler, ana üretici ile ona parça sağlayan tedarikçi arasında özel bir ilişki kurulmasını gerektirmiştir. Bu üretim sisteminin uygulanması ile ortaya yeni bir sözleşme türü çıkmıştır. Bu sözleşmeye "*Tam Zamanında Tedarik Sözleşmesi*" denilmektedir.

Henüz çok yeni bir sözleşme olan tam zamanında tedarik sözleşmesi hukuk sistemlerinde düzenleme konusu yapılmamıştır. Bununla birlikte borçlar hukukuna hakim olan sözleşme özgürlüğü ilkesi sebebiyle taraflarca böyle bir sözleşme yapılabilmektedir.

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, sürekli borç ilişkisi doğuran bir nitelik taşımaktadır. Bu sözleşmede aslı edim, sözleşme süresince talebe göre aralıklarla tekrarlanan edimlerle yerine getirilir. Bu sebeple tedarikçi, ana üreticinin talebi halinde

¹⁹⁷ **Larenz**, s. 86; **Koller (Guhl/Schnyder/Druey)**, s. 108. Önsözleşme yapılması halinde, borç doğurucu sözleşme için taraflardan birisi sözleşmeyi yapmaktan kaçınırsa, mahkemenin vereceği karar kabul beyanı yerine geçer (**Larenz**, s. 86).

ifada bulunmak için sürekli hazırdır. Bundan da anlaşıldığı üzere sözkonusu sözleşme uzun süreli yapılan bir sözleşmedir. Anılan sözleşme bu yönüyle, satış ve eser sözleşmesinden farklılık göstermektedir. Tam zamanında tedarik sözleşmesi uzun süreli kurulan bir sözleşme olduğu için güven ve karşılıklı sadakat yükümlülüğü özel bir önem taşımaktadır.

Tam zamanında tedarik sözleşmesini, çerçeve sözleşme niteliği taşır. Zira, tam zamanında tedarik sözleşmesi gelecekte uzun süreli tedarik ilişkisini oluşturmak amacıyla kurulur. Adı geçen sözleşme kurulduktan sonra, tedarik edilecek parçalarla ilgili münferit sözleşmelerin müteaddit defalar imzalanması sözkonusudur. Bu sözleşmede tedarik edilecek parçalar, nihâî ürüne piyasada olan talebe göre belirleneceği için, tedarik edilecek parça miktarı ve teslim zamanı çerçeve sözleşme kurulurken belirlenmez. Bunlar daha sonra kurulacak münferit sözleşmelerde belirlenir.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde tedarikçi, kendi ad ve hesabına çalışsan bağımsız bir işletmecidir. Tedarikçi, işletmesinin yürütülmesi ile ilgili kararları kendisi alır; çalıştıracığı kişileri ve çalışma zamanını kendisi belirler. Fakat çalışma zamanını belirlerken, tam zamanında tedarik sözleşmesi ile dâhil olduğu üretim sistemindeki eş zamanlı üretime uygun tedarikte bulunmalıdır. Tedarikçinin kendi ad ve hesabına çalışması ve bağımsız olması, bu sözleşmeyi hizmet ve vekâlet sözleşmelerinden ayırmaktadır.

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, rızâî ve tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşmedir. Tedarikçinin parça tedarik etme borcuna karşılık, ana üreticinin de ona ücret ödeme borcu bulunmaktadır.

Tam zamanında tedarik sözleşmesi, Türk hukukunda henüz kanun tarafından düzenlenmediğinden isimsiz sözleşmedir. Bu sözleşme, hem kanunda düzenlenmiş satım, eser ve vekâlet sözleşmelerinin, hem de kanunda düzenlenmemiş know – how ve ard arda teslimli sözleşmelerin unsurlarını taşımaktadır. Belirtilen sözleşmelerin unsurları kanunun öngörmediği tarzda bir araya getirilerek yeni bir sözleşme oluşturulmuştur. Bu yüzden tam zamanında tedarik sözleşmesi karma bir sözleşmedir. Adı geçen sözleşmede, tedarikçinin borçları; bir parçanın tedariki, tedarik edilecek parçanın teslimi ve ayıba karşı tekeffüldür. Buna karşılık, ana üreticinin borcu ise; ücret ödeme borcudur. Tarafların borçlarına bakıldığında tam zamanında tedarik sözleşmesinin kombine karma sözleşmeler grubuna dâhil olduğu kabul edilmektedir.

Bir ortaklık sözleşmesinde tarafların ortak amacın gerçekleştirilmesi hususunda birlikte çalışmaları, ortaklık sözleşmesinin önemli unsurlarından birisidir. Aksi halde bir ortaklık sözleşmesinden bahsedilemez. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise tedarikçi, üretimin plânlanması ve karar alma süreçlerine katılma veya etki etme imkânından yoksundur. Tedarikçi ana üreticinin talimatlarına göre istenilen parçayı tedarik etmekle yükümlüdür. Bu durum ortakların eşit haklara sahip olduğu ortaklık

ilişkinde yabancıdır. İşbirliği, âdi ortaklıkta hem bir hak hem de bir yükümlülük iken, tedarikçi için salt bir yükümlülük olarak belirmektedir. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde, ortaklık sözleşmesinde olduğu gibi, ortaklığa sermaye koyma unsuru söz konusu olmamaktadır. Tam zamanında tedarik sözleşmesi, bazı yönlerden ortaklık sözleşmesine benzemekle birlikte, ortaklık sözleşmesinin unsurlarını taşımamaktadır.

Tam zamanında tedarik sözleşmesinde tedarikçi, kendi ad ve hesabına işgören bağımsız bir işletmecidir. Bu unsur, adı geçen sözleşmeyi hizmet sözleşmesinden ayırır. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde ana üretici ile tedarikçi arasındaki sıkı ilişkiye rağmen, bir hiyerarşik ilişki yoktur. Tam zamanında tedarik sözleşmesinde her iki taraf da işletmesi ile ilgili ekonomik riski kendisi taşımaktadır. Hizmet sözleşmesinde bir süreç borçlanılırken, tam zamanında tedarik sözleşmesinde bir sonuç borçlanılmaktadır. Hizmet sözleşmesinde süre önemli bir unsurken, tam zamanında tedarik sözleşmesinde kural olarak tedarikçi belirli bir süreyle bağlı değildir.

Önsözleşmede önceden kararlaştırılan bir borç doğurucu asıl sözleşmeyi yapma mecburiyeti var iken, tam zamanında tedarik sözleşmesinde, asıl sözleşme değil, belirli veya belirsiz bir süre içerisinde birden fazla münferit sözleşmenin yapılması kararlaştırılmaktadır. Ancak burada belirli sayıda sözleşme yapma kararlaştırılmamaktadır. Önsözleşme gelecekteki asıl sözleşmenin kurulmasını sağlamak için yapılır ve asıl sözleşme kurulunca da bu sözleşme sona erer. Tam zamanında tedarik sözleşmesinin asıl amacı, gelecekte bir asıl sözleşme kurmak değildir. Bu sebeple, münferit sözleşmeler kurulsun bile tam zamanında tedarik sözleşmesi varlığını devam ettirir. Önsözleşmede taraflardan birisi asıl sözleşmeyi yapmaktan kaçınırsa, diğer taraf gerekli sözleşme kurma beyanı için dava açabilir. Buna karşılık tam zamanında tedarik sözleşmesinde ise, münferit sözleşme, nihai ürün için olacak talebe göre yapılacağından, burada tedarikçi münferit sözleşme yapılması için dava açamaz. Bütün bu anlatılanlar göz önünde tutulduğunda tam zamanında tedarik sözleşmesi önsözleşme olmadığı ve aralarında önemli farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşılabilir.

İşletme ve ekonomi kaynaklı yeni sözleşme türleri incelenirken, söz konusu bilimlerin verilerinden yararlanılmalıdır. Yoksa incelenen sözleşme türünün hukukî niteliğinin belirlenmesi zor olur. Yine sözleşme türlerini birbirinden ayırırken kullanılan mübadele sözleşmesi, ortaklık sözleşmesi ayırımı artık önemini kaybetmektedir. Çünkü, bu ayırım, her türlü ilişkiyi açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Tedarikçi ile ana üretici arasındaki ilişkiye bakarken, bir çırpıda bu ilişkinin mübadele ilişkisi olduğunu söylemek güçtür.

KAYNAKÇA*

Acar, Nesime: Tam Zamanında Üretim, 6. Basım, Ankara 2003.

Acar, Durmuş/**Ömürbek**, Nuri/**Eroğlu**, A. Hüsrev: Tam Zamanında Üretim Sisteminin Tekstil Sektöründeki Uygulama Boyutları, ÇÜİİBFD, Y. 2006, C. 7, S. 1, s. 21 – 40.

Akipek, Şebnem: Alt Vekâlet, Ankara 2003.

Altaş, Hüseyin: Eserin Teslimden Önce Telef Olması (BK. mad. 368), Ankara 2002.

Antalya, O. Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C. I, 2. Baskı, İstanbul 2013.

Antalya, O. Gökhan: Hizmet Akdinin Tanımı, Unsurları ve Hukukî Niteliği, YD, Y. 1987, C. 13, S. 1 – 2, s. 123 – 141 (Antalya, S. 1 – 2); S. 3, s. 288 – 304 (Antalya, S. 3); S. 4, s. 456 – 480 (Antalya, S. 4).

Aral, Fahrettin: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, Genişletilmiş 7. Baskı, Ankara 2007.

Arnet, Ruth: Freiheit und Zwang beim Vertragsabschluss, Bern 2008.

Atabek, Reşat: Tek Ortaklı Şirket, BATİDER, Y. 1987, C. XIV, S. 1, s. 23 – 35.

Atiyah, P. S./D.C.L/F.B.A.: The Rise and Fall of Freedom of Contract, Oxford 2003.

Ayrancı, Hasan: Ön Sözleşme, Ankara 2006.

Barlas, Nami: Adı Ortaklık Temeline Dayalı Sözleşme İlişkileri, İstanbul 1998 (Barlas, Ortaklık).

Barlas, Nami: Çerçeve Sözleşme Kavramı ve Çerçeve Sözleşmelerin Özellikleri, Prof. Dr. Erdoğan MOROĞLU'na 65. Yaş Günü Armağanı, İstanbul 2001, s. 807 – 828.

Baş Mustafa: Teknik Bilgi (Know – How) Lisans Sözleşmesi, Ankara 2000.

Başpınar, Veysel: Vekilin (Avukatın, Hekimin, Mimarın, Bankanın) Özen Borcundan Doğan Sorumluluğu, Gözden Geçirilmiş Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 2004.

Başterzi, Süleyman: Çalışmanın Kesintiye Uğramasının Sosyal Sigorta İlişkisine Etkisi, Ankara 2007.

Baygın, Cem: Türk Hukukuna Göre İstisna Sözleşmesinde Ücret ve Tabi Olduğu Hükümler, İstanbul 1999.

Bernhard – Eckel, Stefan: Der Just – in – Time – Vertrag, Baden Baden 1997.

Bremer, Andreas: “Just-in-Time”-Leistungen und ihre vertragliche Absicherung, Norders-
tedt 2005.

Bucher, Eugen: Basler Kommentar, Obligationenrecht, Bd. I, 4, (Hrsg. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand), Art. 22, 4. Aufl., Basler 2007.

Von Büren, Bruno: Schweizerisches Obligationenrecht Besonderer Teil, Zürich 1972.

Cheng, T.C. Edwin/**Podolsky**, Susan: Just-in-Time Manufacturing – An Introduction, Second Edition, London 1996.

Çevik, Kemal: Fransız ve Türk Hukukunda Tek Ortaklı Şirket, Sınırlı Sorumlu Ticari İşletme, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Ankara 1998, s. 37 – 55.

* Dipnotlarda geçen eserler, yazarlarının soyadları ile anılmıştır. Aynı yazarın birden fazla eserine yapılan atıflar ile aynı soyadı taşıyan yazarların eserlerine yapılan atıflar, kısaltılmış şekliyle parantez içerisinde gösterilmiştir.

- Çelik**, Nuri: İş Hukuku Dersleri, Yenilenmiş 19. Bası, İstanbul 2006.
- Çelikçapa**, Feray Omdan: Üretim Yönetimi ve Teknikleri, Bursa 2000.
- Çenberci**, Mustafa: Gayrimenkul Satış Vaadi, 3. Baskı, Ankara 1986.
- Von der Crone**, Hans Caspar: Rahmenverträge, Zürich 1993.
- Dönmez**, Hüseyin: Tam Zamanında Üretim (JIT), Üretim ve Hizmet Süreçlerinin Yönetimi, Editör, Erkan Bayraktar, İstanbul 2007, s. 389 – 412.
- Emmel**, Frank: Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, (Hrsg. Marc Amstutz/ Peter Breitschmid/ Andreas Furrer/Daniel Girsberger/Claire Huguenin/Markus Müller – Chen/Vito Roberto/Alexandra Rumo – Jungo/Anten K. Schnyder), Art 530 OR, Zürich 2007.
- Erbay**, İsmail: Know-How Sözleşmesi, Ankara 2002.
- Erdoğan**, İhsan: İstisna Sözleşmesi ve Bazı İşgörme Sözleşmeleri ile Karşılaştırılması, SÜHFD, Y. 1990, C. III, S. 1, s. 135 – 172.
- Eren**, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 12. Baskı, İstanbul 2010.
- Eren**, Fikret: İsimsiz Sözleşmelere İlişkin Bazı Sorunlar, Prof. Dr. Turgut Akıntürk'e Armağan, İstanbul 2008, s. 85 – 111 (Eren, İsimsiz Sözleşmeler).
- Erlüle**, Fulya: Alt Vekâlet, Prof. Dr. Selahattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan, İstanbul 1999, s. 259 – 270.
- Esener**, Turhan: İş Hukuku, Ankara 1978.
- Esser**, Josef/**Weyers**, Hans – Leo: Schuldrecht, Bd. II, Besonderer Teil, 7. Aufl., Heidelberg 1991.
- Feyyat**, Canan: Toyotizm Üzerine, Taiichi Ohno, Toyota Ruhü, Çev. Canan Feyyat, 2. Baskı, İstanbul 1998.
- Fikentscher**, Wolfgang: Schuldrecht, 8. Aufl., Berlin 1992.
- Firuzan**, Ali Rıza/**Firuzan**, Esin: Tam Zamanında Üretim Sisteminin Uygulama Düzeylerinin Analizi, DEÜİİBFD, Y. 2000, C. 15, S. 1, s. 151 – 169.
- Fischer**, Max: Der Begriff der Vertragsfreiheit, Zürich 1952.
- Gass**, Wolfram: Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn Handelsgesetzbuch, Bd. II, (Hrsg. Detlev Joost/Lutz Strohn), § 407 HGB, 2. Aufl. München 2009.
- Gauch**, Peter: System der Beendigung von Dauerverträgen, Freiburg 1968.
- Gauch**, Peter: Der Werkvertrag, 4. Aufl., Zürich 1996 (Gauch, Werkvertrag).
- Gebhardt**, Hans – Peter: Der Zuliefervertrag, München 1996.
- Gehrlein**, Markus/**Sutschet**, Holger: Beck'scher Online – Kommentar, (Hrsg. Heinz Georg Bamberger, Herbert Roth), § 311 BGB, 14. Edition, München 2009.
- Grunewald**, Barbara: Just – in – time – Geschäfte – Qualitätssicherungsvereinbarungen und Rügelast, NJW, 1995, Heft 28, s. 1777 – 1784.
- Guhl**, Theo/**Koller**, Alfred/**Schnyder**, Anton K./**Druey**, Jean Nicolas: Das Schweizerische Obligationenrecht, 9. Aufl., Zürich 2000.

- Gümüş**, Mustafa Alper: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C. I, İstanbul 2008.
- Gümüş**, Mustafa Alper: Borçlar Hukuku Özel Hükümler, C. II, İstanbul 2010 (Gümüş, İsimsiz).
- Güzel**, Ali: Ekonomik ve Teknolojik Değişim Sürecinde İşçi Kavramı ve Yeni Bir Ölçüt Arayışı, İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda İşçi ve İşveren Kavramları ve Ortaya Çıkan Sorunlar, İstanbul 1997, s. 15 – 46.
- Hay**, Edward J.: Tam Zamanında Yönetim, Yeni Üretim Temellerinin Uygulanması, (Yay. Haz. Mustafa Türkmenoğlu), İstanbul 2000.
- Herresthal**, Carsten: Leistungsstörungen bei Sukzessivlieferungs- verträgen, http://www.carsten-herresthal.de/Herresthal_ZJS_2008_1.pdf (06.02.2008).
- Hirsch**, Ernst E.: Ticaret Hukuku Dersleri, 2. Bası, İstanbul 1946.
- Von Horstemeier**, Gerrit: Der Sukzessivlieferungsvertrag in Praxis und Rechtsprechung, Dissertation 2006. http://deposit.ddb.de/cgi-bin/dokserv?idn=980054478&dok_var=d1&dok_ext=pdf&filename=980054478.pdf (16.05.2008).
- Huguenin**, Claire: Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 2. Aufl., Zürich 2006.
- Huguenin**, Claire: Obligationenrecht Besonderer Teil, 3. überarbeitete Aufl., Zürich 2008 (Huguenin, Besonderer Teil).
- İşgüzar**, Hasan: Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989.
- Jacobs**, F. Robert/**Chase**, Richard B./**Aquilano**, Nicholas J.: Operations and Supply Management, Twelfth Edition, New York 2009.
- Jahn**, Uwe: Bankrechts –Handbuch (Hrsg. Herbert Schimansky Hermann/Josef Bunte Hans/Jürgen Lwowski), Bd. II, § 114, 3. Aufl. München 2007.
- Jung**, Peter: Handkommentar zum Schweizer Privatrecht, (Hrsg. Marc Amstutz/ Peter Breitschmid/ Andreas Furrer/Daniel Girsberger/Claire Huguenin/Markus Müller – Chen/ Vito Roberto/Alexandra Rumo – Jungo/Anten K. Schnyder), Art 530 OR, Zürich 2007.
- Karataş, İzzet: Eser (İnşaat Yapım) Sözleşmeleri, Ankara 2004.**
- Karayalçın**, Yaşar: Ticaret Hukuku, C. II, Şirketler Hukuku, 2. Bası, Ankara 1973.
- Kılıçoğlu**, Ahmet M.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Genişletilmiş 11. Bası, Ankara 2009.
- Kırca**, Çiğdem: Know-How Sözleşmesinin Hukuki Niteliği, Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan, Ankara 1998, s. 243 – 268.
- Kocayusufpaşaoğlu**, Necip: Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı Borçlar Hukuku Genel Bölüm, C. I, Yenilenmiş Genişletilmiş Tamamlanmış 4. Bası, İstanbul 2008.
- Koller**, Alfred: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Bd. I, Bern 2006 (Koller, Bd. I).
- Koller**, Alfred: Basler Kommentar, Obligationenrecht I, Art. 1 – 529 OR., 4. Aufl., (Hrsg. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand), Art 184 OR, Basler 2007 (Koller, Kommentar).

- Kramer**, Ernst A.: Obligationenrecht Allgemeiner Teil, Basel 2009.
- Kuntalp**, Erden: Ard Arda Teslimli Satım Akdi, Ankara 1968.
- Kuntalp**, Erden: Karışık Muhtevalı Akit, Ankara 1971 (Kuntalp, Karışık).
- Larenz**, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts, Bd: I, Allgemeiner Teil, 14. Aufl. München 1987.
- Larenz**, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts, Bd: II, Besonderer Teil, 11. Aufl. München 1977 (Larenz, Bd. II).
- Larenz**, Karl: Lehrbuch des Schuldrechts, Bd. II, Halbband 1, Besonderer Teil, 13. Aufl., München 1986 (Larenz, Bd. II, Halbband. 1).
- Lehmann**, Michael: Just in time Handels- und AGB-rechtliche Probleme, BB., 1990, Heft 27, s. 1849 - 1855.
- Maischein**, Oliver: Kartellrechtliche Probleme des Just – in – time – Vertrages, München 1997.
- Martinek**, Michael: Moderne Vertragstypen, Bd. II: Franchising, Know – How Verträge, Management und Consulting Verträge, München 1992 (Martinek, Bd. II).
- Martinek**, Michael: Moderne Vertragstypen, Bd. III, Computerverträge, Kreditkartenverträge sowie sonstige moderne Vertragstypen, München 1993 (Martinek, Bd. III).
- Medicus**, Dieter: Kaufvertrag und Werkvertrag, JuS., 1992, Heft 4, s. 273 – 278.
- Merz**, Hans: Vertrag und Vertragsschluss, Freiburg 1988.
- Monks**, Joseph G.: Operations Management, Second Edition, New York, 1996.
- Müller**, Gerd: Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn Handelsgesetzbuch, Bd. II, (Hrsg. Detlev Joost/Lutz Strohn), § 377 HGB, 2. Aufl. München 2009.
- Nagel**, Bernhard: Der Lieferant On Line – Unternehmensrechtliche Probleme der Just – in – Time – Produktion am Beispiel der Automobilindustrie, DB, 1988, Heft 45, s. 2291 – 2294 (Nagel, Lieferant).
- Nagel**, Bernhard: Schuldrechtliche Probleme bei Just – in – Time – Lieferbeziehungen – Dargestellt am Beispiel der Automobilindustrie, DB, 1991, Heft 6, s. 319 – 326.
- Oetker**, Hartmut/**Maultzsch**, Felix: Vertragliche Schuldverhältnisse, Heidelberg 2004.
- Oftinger**, Karl: Die Vertragsfreiheit, FG zur Hundertjahrfeier der Bundesverfassung, Zürich 1948.
- Oğuzman Kemal/Öz**, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 6. Bası, İstanbul 2009.
- Oktay**, Saibe: İsimsiz Sözleşmelerin Geçerliliği, Yorumu ve Boşluklarının Tamamlanması, İHFM, Y. 1995 – 1996, C. LV, S. 1 – 2, s. 263 – 296.
- Orbak**, A. Yurdun/**Bilgin**, Suzan: Kanban Sisteminin Bir Uygulama Örneği, V. Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 25 – 27 Kasım 2005, s. 289 – 293. <http://www.iticu.edu.tr/kutuphane/pdf/uas/M01041.pdf> (12.03.2009).
- Ozanoğlu**, Hasan Seçkin: Taksitle Satım Sözleşmesi, Ankara 1999.
- Öğüz**, Tufan: Know – How Sözleşmesi, İstanbul 2001.
- Öz**, M. Turgut: İş Sahibinin Eser Sözleşmesinden Dönmesi, İstanbul 1989.

- Parıltı**, Nurettin/**Aydoğan**, Enver/**Koçak**, Aydın: Üretim Yönetimi, Ankara 2007.
- Portmann**, Wolfgang: Basler Kommentar, Obligationenrecht, Bd. I, 4. Aufl., (Hrsg. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand), Basler 2007.
- Potinecke**, Herald Werner: Produkthaftung bei Just – in – Time – Systemen, Tübingen 1999.
- Pulaşlı**, Hasan: Şirketler Hukuku, Güncellenmiş 4. Baskı, Adana 2003.
- Reisoğlu**, Seza: Hizmet Akdi, Ankara 1968.
- Rinkler**, Axel: Ebenroth/Boujong/Joost/Strohn Handelsgesetzbuch, Bd. II, (Hrsg. Detlev Joost/Lutz Strohn), § 453 HGB, 2. Aufl. München 2009.
- Rosenbaum**, Bernd/**Schramm**, Klaus: Einführung eines kundenorientierten Produktionsverfahrens bei einem mittelständischen Heizungsarmaturenhersteller mit Hilfe von Kanban, Iserlohn 1998.
- Schlupe**, Walter R.: Innominatverträge, Schweizerisches Privatrecht, Bd. VII/2, § 103 – 106, Basel 1979.
- Schnyder**, Anton K.: Theo Guhl Das Schweizerische Obligationenrecht, 9. Aufl., (Hrsg. Koller, Alfred/Schnyder, Anton K./Druey, Jean Nicolas), § 49, Zürich 2000 (Schnyder, A.).
- Schnyder**, Bernhard: Vertragsfreiheit als Privatrechtsbegriff, Freiburg 1960.
- Schwenzer**, Ingeborg: Schweizerisches Obligationenrecht Allgemeiner Teil, 4. Aufl., Bern 2006.
- Seliçi**, Özer: Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul 1976.
- Serozan**, Rona: Sözleşmeden Dönme, İstanbul 1975.
- von Sorge**, Christoph/**Knopf**, Dominik: Just in time, Seminar “Internet- und Unternehmensrecht”, im Sommersemester 2002 (http://www.ira.uka.de/~recht/deu/iir/sekt/2002ss/seminar_sester/1a_Just%20in%20Time.pdf) (18.12.2008).
- Steckler**, Brunhilde: Die rechtlichen Risiken der Just – in – time – Produktion, Stuttgart 1996.
- Sungurbey**, İsmet: Medeni Hukuk Sorunları, C. V, İstanbul 1984.
- Süzek**, Sarper: İş Hukuku, Yenilenmiş 4. Baskı, İstanbul 2008.
- Syska**, Andreas: Produktionsmanagement, Das A – Z wichtiger Methoden und Konzepte für die Produktion von heute, Gabler 2006.
- Şahin**, Mehmet: Genel İşletme, (Editör Güneş N. Berberoğlu), Eskişehir 2001.
- Şahin**, Mehmet/**Eren**, Gülten: İşletmelerde Sıfır Stokla Çalışma Sistemi (JIT), AÜAÖFD., Yıl 1994, C. 2, S. 1, s. 43 – 55.
- Tandoğan**, Halûk: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. I/1, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş 5. Basım, Ankara 1988 (Tandoğan, C. I/1).
- Tandoğan**, Halûk: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, C. II, Tümü Yeniden İşlenmiş ve Genişletilmiş 3. Bası, Ankara 1987 (Tandoğan, C. II).

- Tekil**, Fehiman: Adı, Kolektif ve Komandit Şirketler Hukuku, 5. Bası, İstanbul 1996.
- Tekinalp**, Ünal/**Poroy**, Reha/**Çamoğlu**, Ersin: Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, 10. Tıpkı Bası, İstanbul 2005.
- Tekinay**, Selahattin Sulhi/**Akman**, Sermet/**Burcuoğlu**, Halûk/**Altop**, Atillâ: Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 1993.
- Trebilcock**, Michael J.: The Limits of Freedom of Contract, Second Printing, Massachusetts 1997.
- Troller**, Alois: İsviçre Hukukunda Know – How'ın Korunması, Çev. Ergun Özsunay, BA-TİDER, Y. 1973, C. VII, S. 2, s. 397 – 409.
- Wang**, Hunglin/**Wang**, Hsu-Pin (Ben): Decomposition and Optimal Design of Kanban Systems, Just-in-Time Manufacturing Systems – Operational Planning and Control Issues, Edited by Ahmet Şatır, New York 1991, s. 165 – 174.
- Weber**, Rolf H.: Basler Kommentar, Obligationenrecht I, Art. 1 – 529 OR., 4. Aufl., (Hrsg. Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt, Wolfgang Wiegand), Basler 2007.
- Westermann**, Harm Peter: Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band. III, Schuldrecht Besonderer Teil, (Hrsg. Franz Jürgen Sacker/ Roland Rixecker), §§ 433 – 453 BGB, 5. Aufl., München 2008.
- Wildemann**, Horst: Das Just-In-Time-Konzept-Produktion und Zulieferung auf Abruf, 2. Auflage, München 1990 (Wildemann, JIT).
- Wildemann**, Horst: Just – in – Time in F&E, Leitfaden zu Just – in – Time in Forschung, Entwicklung und Konstruktion, 15. Aufl., München 2008.
- Yalçınduran**, Türker: Vekâlet Sözleşmesinde Ücret, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara 2007.
- Yamak**, Oygur: Üretim Yönetimi, 3. Baskı, İstanbul 2001.
- Yavuz**, Cevdet/**Özen**, Burak/**Acar**, Faruk: Türk Borçlar Hukuku Özel Hükümler, Yenilenmiş 7. Baskı, İstanbul 2007.
- Yongalık**, Aynur: Adı Şirkette Sermaye Payı, Ankara 1991.
- Zevkliler**, Aydın/**Havutçu**, Ayşe: Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri, 9. Baskı, Ankara 2007.
- Zirkel**, Herbert: Das Verhältnis zwischen Zulieferer und Assembler eine Vertragsart sui generis?, NJW., Y. 1990, C. 6, s. 345 – 351.